

Föreningen för Västgötalitteratur

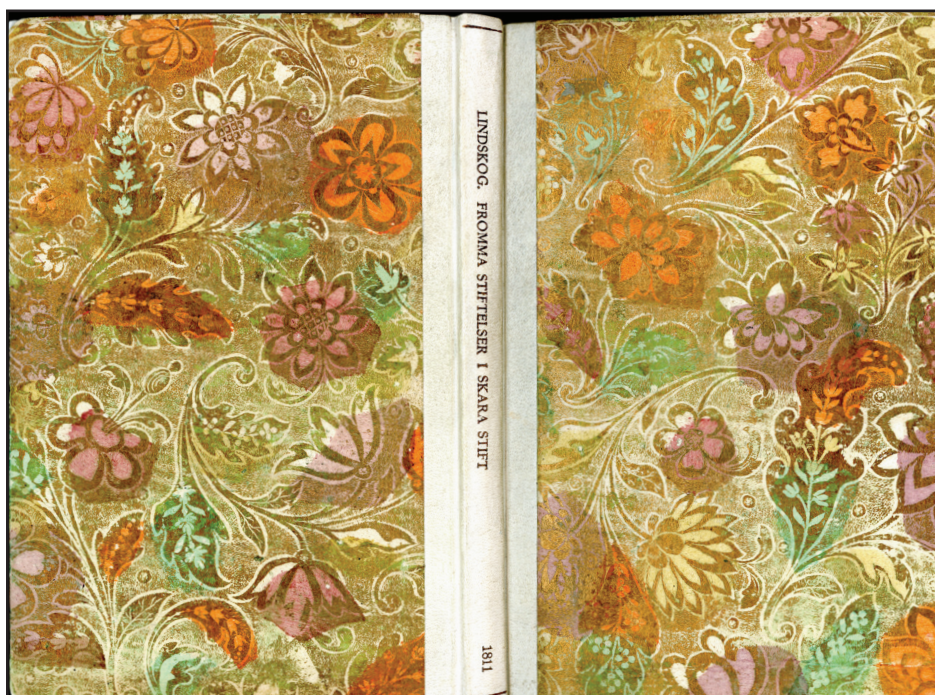
Meddelande

År 2020

NR 3

2020-08-18

Självplågeri

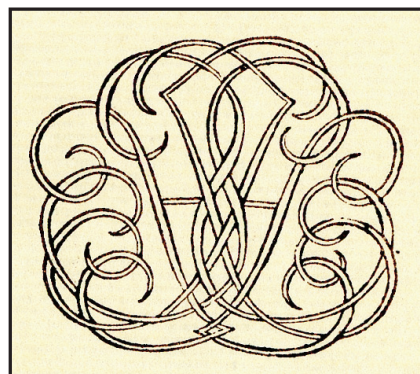
Höjden av ett långt utdraget självplågeri utbrast Biblioteksrådet Nils Sandberg då han kommenterade sin gode lärdoms- och boksamlarvän, Bibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek, Hans Sallander, då denne var fysiskt närvarande vid sin bokauktion 1970.

Att som hängiven samlare få vara med om att ens böcker säljs ut måste betraktas som ett självplågeri. I samlingen ligger en del av samlarens själ. Varje bok och häfte är hopbragt med en tanke. Vissa objekt har kostat både tid, pengar och kunskap att hitta. Så var det för Hans Sallander. Kunskap om böcker hade han förvärvat genom ett flitigt studerande av bokhistoria och bokband. Genom sin professionalism som bibliotekarie hade han fysiskt kunnat hålla i och okulärt besiktiga många objekt.

Sallandersamlingen var den första riktigt stora boksamlingen som Föreningen för Västgötalitteratur haft förmånen att sälja. Den omfattade framförallt litteratur om Skaraborgs län. Samlingen hade påbörjats redan på 1920-talet. En del av de äldre böckerna var bundna i pergament med gyllenläderstapet från 1700-talet som pärmpapper. Se bild ovan. I många böcker återfinns också Sallanders namnmonogram.

Många av de som var aktiva köpare vid detta tillfälle har lämnat det jordiska livet. Deras samlingar lever vidare i andra samlares hyllor och gläder så på nytt nya generationer. Så är det och så har alltid varit. Böcker äger man inte utan endast förvaltar dem.

I år har det gått 50 år sedan Sallanderauktionerna. Läs mera om dem på sid. 7 i detta Meddelande. Fortfarande säljs boksamlingar genom föreningen vid tre tillfällen under året även om just detta år kommer att bli lite annorlunda.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 070-74 26 518
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Skara. 070-550 00 98
jonnyhagberg52@gmail.com

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@icloud.com

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 070-742 65 18
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-62 47 13
anne.andersson@telia.com

Ritwa Herjufsdotter, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjufsdotter.se

Thomas Johansson, Tranemo. 070-531 18 03
tranan@antikvariattranan.se

Niklas Krantz, Göteborg. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@gmail.com

Årsavgift 2020: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

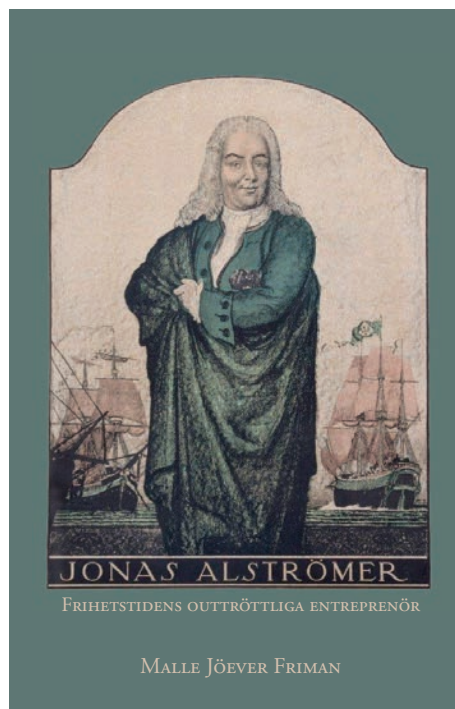
Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Evert Edvardsson, Lerum
Therese & Niclas Engdahl, Husaby
Jan Hermanson, Lund
Fredrik Johansson, Skara
Sverker Ödesjö, Sunne

Västgötalitteratur på Facebook

Många har anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida. Just nu har vi 566 som gillar sidan! Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram. Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Jonas Alströmer. Frihetstidens outtröttliga entreprenör

Jonas Alströmer, hette före adlandet Alström, född 7 januari 1685 i Alingsås, död 2 juni 1761 i Stockholm, var en av den industriella revolutionens förgrundsfigurer i Sverige. Han importerade såväl maskiner som kunnande från utlandet och grundade flera företag, bland annat Alingsås Manufakturverk.

Jonas Alströmer var en av de sex instiftarna av Kungliga Vetenskapsakademien 1739. Mest känd är han för sitt stora intresse för jordbruk; han populariserade odlandet

Hans Manufakturverk blev grundvalen för den svenska industrin. I Alingsås, vars folkmängd inom kort växte från 300 till 1 800 invånare, upprättades tid efter annan klädes-, fris- och yllevävtolar, bomullsväveri, vaddmakeri, spinnerier för ull, kamelhår, silke, lin och bomull, stora ylle- och silkesfärgerier, katunts-tryckerier med flera verk.

Han såg också till att ett sockerraffineringsverk anlades i Göteborg. Genom den av Alströmer upplivade industrin bringades Sveriges handelsbalans från ett betydande underskott till ett överskott.

Alströmer var från 1731 gift med Margareta Clason (1709–1738). De fick fem barn, däribland två söner som upphöjdes till friherrar. Han gifte om sig 1741 med Hedvig Elisabeth Paulin (1716–1806), och fick med henne tre barn.

Författaren Malle Jöever Friman är fil. kand och publicist. Hon är sedan ett antal år bosatt i Alingsås.

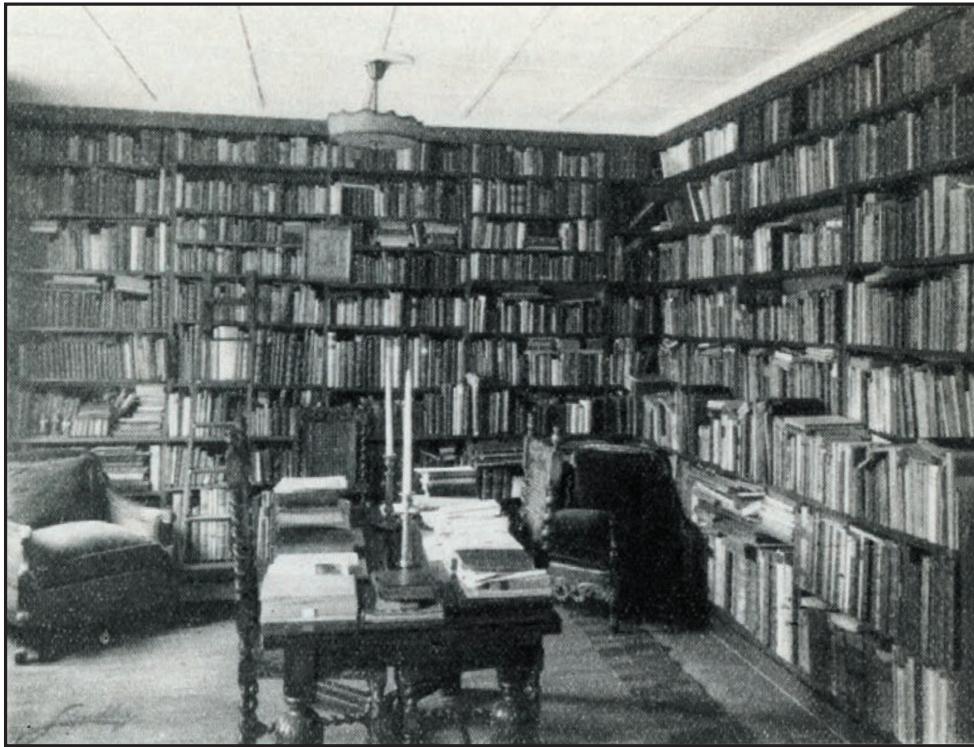
Åminnelsetalet över Alströmer som hölls den 16 september 1761 av Johan Fredrik Kryger återges i faksimil och i en lätt moderniserad text. Det är ett viktigt tal för att lära känna en av Västergötlands största personligheter. Men skriften innehåller mycket annat också. Bland annat Brevet till barnen och en förteckning av Alströmers skrifter.

Boken utges i samarbete med Föreningen för Västgötalitteratur. **Jonas Alströmer. Frihetstidens outtröttliga entreprenör** omfattar 120 s. och är rikt ill. Pris 175 kr. och beställes genom Västgötalitteratur.

En västgötsk läkares bibliotek

Till minnet av Erik Waller

av
Hans Sallander

Interiör från biblioteket i Lidköpingshemmet

När en av nationens hedersledamöter, förre överläkaren vid Lidköpings lasarett medicine och filosofie doktorn Erik Waller den 28 januari detta år avled, gick en världsbeaktad man ur tiden. Här i landet och särskilt hemma i Västergötland var han väl mest känd som en mycket skicklig kirurg, internationellt var han känd som en av världens främste boksamlare. Om än kunskapen om Lidköping på sina håll utomlands nog är något svävande, så visste man likväl i snart sagt all världens antikvariat att i Lidköping bodde Waller.

Redan som ung underläkare började Erik Waller sin samlarverksamhet, som då var inriktad på handskrifter och brev av läkare och naturvetenskapsmän. En föreställning om vad han medhann i den vägen får man då man vet, att vid hans bortgång denna samling bestod av 10 000-tals nummer. Och ändå ägnade han endast ett fåtal år åt hopbringandet av dessa skatter. Ty redan omkring 1910 började han så gott som uteslutande ägna sig åt samlandet av böcker. Med en sådan framgång att han år 1950, då samlandet kan anses vara i huvudsak avslutat, hade åstadkommit det i modern tid största privatbiblioteket i sitt slag. Och dessutom det dyrbaraste.

När Waller började samla böcker, voro redan andra ivrigt verksamma inom samma ämnesområde, nämligen äldre medicinsk och naturvetenskaplig litteratur. De främsta voro engelsmannen Sir William Osler och amerikanen Harvey Cushing, båda läkare. Waller blev snart god trea, och hade innan han slutade sedan länge överglänt dem. Osler donerade sitt bibliotek till McGill University i Montreal, Cushing sitt till Yale University i New Haven. Över båda dessa samlingar föreligga tryckta kataloger. Vardera omfattade ungefär 8 000 arbeten, inklusive åtskilliga handskrifter. Wallers bibliotek består av omkring 20 500 tryckta verk jämte några tusen separat. Visserligen får inte kvantiteten

utgöra en samlings värdemätare, men ett studium av Oslers och Cushings kataloger visar hur oändligt överlägset det Wallerska biblioteket är jämväl i fråga om dyrbara och sällsynta arbeten.

Utrymmet tillåter här endast en kortfattad översikt över de rika skatterna i detta bibliotek med framhävande av en och annan dyrgrip. Huvudparten består av äldre medicinsk litteratur. Här återfinnas så gott som alla de verk, som kommit att spela en avgörande roll i medicinens historia.

Låt oss börja med några ord om inkunablerna, förstlingsverken i boktryckarkonstens historia. Man beräknar att bortåt 1 100 av de böcker som trycktes före år 1501 äro av medicinskt eller naturvetenskapligt innehåll. I Wallers samling finnas 150 inkunabler av detta slag, en imponerande mängd av dessa vanligtvis ytterligt sällsynta och dyrbara böcker. Den äldsta Wallerinkunabeln är från år 1467. Wallers bibliotek innehåller t.o.m något så remarkabelt som en unik inkunabel, en beskrivning över pesthelgonet Rochus liv och underverk, tryckt i Rouen omkr. 1496. Ett betydande antal av Wallers inkunabler äro blott kända i några exemplar.

Av antikens medicinska litteratur märkas 100 upplagor från olika århundraden av de verk som med större eller mindre rätt tillskrivas Hippokrates, "läkekonstens fader". Den andre i rang inom den antika medicinen är Celsus, som representeras av 25 editioner, alltifrån samtliga fyra inkunabelupplagor fram till den svenska översättningen av år 1906. Galenus är det tredje stora namnet inom antikens medicin. Omkring 50 upplagor finnas av hans verk, varibland en fransk från år 1548, som är känd endast i ett ytterligare exemplar. Den arabiska medicinen är rikligt företrädd med upplagor från inkunabeltid och framåt i tiden.

De tre största namnen i medicinens historia äro Andreas Vesalius, anatomen, Ambroise Paré, kirurgen och William Harvey, fysiologen. Dessas arbeten ha alltid varit hett åtrådda samlarobjekt

och betinga oerhörda belopp, om de nu någon sällsynt gång dyka upp i antikvariats kataloger. Osler, Chushing och Waller ha varit de främsta samlarna på detta område. I fråga om Vesalius ligger Cushing främst. Han ägnade en stor del av sitt liv åt studiet av hans verk, som resulterade i ett utomordentligt bibliografiskt arbete över Vesalius. Cushings samling av Vesaliusböcker är som sagt den största existerande, men Waller kommer inte långt efter. Och i Wallers bibliotek finnas verk, som varken Cushing eller Osler lyckades komma över. Vesalius doktorsavhandling utkom 1537. Wallers exemplar var länge det enda kända kompletta, sedan universitetsbibliotekets i Louvain förstörts under första världskriget. Men för ett par år sedan fann en amerikansk läkare ett andra exemplar i en litet kanadensiskt antikvariat. En edition av ett anatomiskt planschverk av Vesalius är känd blott i Wallers samling och i Bayerische Staatsbibliothek i München. Vesalius huvudarbete "De humani corporis fabrica" utkom 1543 och finns naturligtvis i Bibliotheca Walleriana liksom alla följande upplagor. Av det digra verket utgav Vesalius ett slags kompendium för studenternas behov. Denna Epitome finns i flera upplagor, däribland en unik, vilken Waller själv beskrivit i Lychnos 1936.

"Kirurgens fader", Ambroise Paré, var fältskär. Hans på franska språket publicerade många undersökningar översattes flitigt till andra språk. Särskilt originalupplagorna med deras vackra typografi och många träsnittsillustrationer ha varit föremål för många medicinska bibliofilers speciella intresse. Wallers samling om 46 nummer torde vara den största i världen. Detta var förhållandet 1937, då en bibliografi över Parés verk utkom, i vilken redovisades de bibliotek, offentliga och enskilda, som ägde Paré-böcker. Förhållandet torde ej ha ändrats under de år som gått sedan dess. En japansk upplaga av Parés kirurgi, tryckt i Kyoto 1767, är okänd för hans bibliograf. Samma är fallet med en år 1630 tryckt engelsk översättning av Parés pestbok, som i Wallers samling bär tryckåret 1930.

William Harvey publicerade 1628 i Frankfurt a.M. "Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus", en till det

yttre anspråkslös bok, vari han framlade sin upptäckt av blodomloppet. Denna upplaga är likväl inte den mest sällsynta i Wallers Harveysamling. Åtskilliga andra i samlingen äro blott kända i några få exemplar, ja en edition uppges i senaste upplagan av Keynes Harvey-bibliografi (1953) vara unik. Det är en i Leiden år 1753 tryckt upplaga av "De motu cordis". Emellertid dök ett andra exemplar upp i somras i en katalog från Rappaports antikvariat i Rom. Den oerhörda rariteten framhävdes med fetaste stilsorter. Men salupriset var inte utsatt! – Av Keynes bibliografi framgår, att samlingen om 50 nummer av Harveys böcker i Bibliotheca Walleriana är den största i världen. Inte ens de offentliga biblioteken i England och Amerika kunna uppvisa maken.

Förutom sitt speciella intresse för dessa tre förgrundsgestalter i medicinens historia ägnade Waller stor uppmärksamhet åt många enskilda discipliner inom medicinen. Några av dem må här omnämnas. I den rikhaltiga avdelningen av äldre litteratur inom gynekologi och obstetrik finnas inkunabelupplagor och andra äldre tryck. Den under nära 200 år mest använda läroboken för barnmorskor var Eucharius Rösslins "Der schwangeren Frauen und Hebammen Rosengarten", som här föreligger i 33 olika editioner alltifrån dess första utgivningsår 1513 och framåt. Av dessa äro några okända för Rösslins tre bibliografer, av vilka en framhållit den märkliga omständigheten att det bland de många översättningarna inte existerar någon italiensk. I Wallers samling finns emellertid en sådan, ett mycket vackert tryck från Venedig 1538.

De fyra äldsta böckerna i pediatrik äro tryckta mellan åren 1472–1487. Den mest sällsynta boken om barnavård är av något senare datum, en Bagellardusupplaga, som är tryckt i Lyon omkring år 1505. Denna bok, som är unik, förvärfvade Waller så sent som 1950. Ett annat verk av stort intresse för pediatriken är en av de allra första i Zürich tryckta böckerna, en kalender av år 1508, som bland annat innehåller versifierade råd i spädbarnsvård och som är försedd med utomordentliga vackra träsnitt. Två andra kompletta exemplar är kända.

En under medeltiden och långt senare oerhört spridd hälsolära var den från Salerno, sätet för den mest berömda läkarskolan i gammal tid, emanerande "Regimen sanitatis". Inte mindre än 49 upplagor utkommo i tryck före 1501. Av dessa inkunabler finnas i Bibliotheca Walleriana fyra stycken, däribland den äldsta från år 1472. Dessutom finnas ett 40-tal editioner från tiden 1501–1933. Från sistnämnda år stammar en norsk översättning. En bearbetning av dessa hälsoregler är en i Bryssel 1514 utgiven "Tregement der ghesontheit", vilken anses vara en av de vackraste illustrerade böckerna från tidigt 1500-tal. Endast två kompletta exemplar äro kända, förutom Wallers.

När syfilisen vid mitten av 1490-talet började uppträda i Europa, uppstod omedelbart en rik litteratur om dess bekämpande. De första trycken äro från åren 1496 och 1497, vilka båda finnas i Wallers bibliotek. Bland de många arbetena av denna art i Wallers samling kunna nämnas verk av Wendelin Hock (1514), vilken såsom den förste rekommenderade kvicksilver som botemedel. Den kände tyske humanisten Ulrik von Hutten ansåg i sin lilla bok "De guaiaci medicina et morbo gallico" (1519) en dekokt av guaiacträdet vara det bästa remediet. 1530 utkom i Verona ett poem om syfilis, författat av Girolamo Fracastoro, vilket upplevde många upplagor. I Wallers samling finnas 37 stycken alltifrån originalupplagan till en så sent som 1939 utkommen edition. Andra remarkabla verk i ämnet stamma från Frankrike och Spanien.

Ett annat mänsklighetens gissel under medeltiden och långt fram i nyare tid var pesten. Ett mycket stort antal böcker om denna farsot finnas i Bibliotheca Walleriana, alltifrån inkunabeltiden. Däribland många svenska från 1500- och 1600-talen. Näst pesten var väl smittkopporerna den mest fruktade sjukdomen. Den rikliga

litteraturen i Wallers samling om kopporna krönes med Jenners revolutionerande skrifter om vaccinationen. Wallers kollektion av Jenners verk är den största i Europa utanför England.

Den mest spridda läroboken i anatomi före Vesalius var författad på 1300-talet av Mundinus. Den utkom i ett 40-tal tryckta editioner, varav Waller har en från c:a 1493 och sju stycken från tidigare delen av 1500-talet. Den mest sällsynta är tryckt 1514 i Rostock, försedd med groteska träsnittsillustrationer. Av denna upplaga äro endast två andra kompletta exemplar kända.

Såsom kirurg intresserade sig Waller särskilt för den äldre kirurgiska litteraturen. Ett av de största namnen inom medeltidens kirurgi var Guilelmus de Saliceto (1200-talet), vars läroböcker voro mycket spridda. Av de tryckta upplagorna finnas i Wallersamlingen tre inkunabler, däribland en fransk översättning som är tryckt i Lyon 1492 och känd bara i tre andra exemplar, som alla tillhöra amerikanska offentliga bibliotek. En annan högt ansedd medeltida kirurg var Guido de Cauliaco, representerad av över 20 editioner, inklusive tre inkunabelupplagor, på skilda språk. En "Wundartzney" av Lanfranchus, tryckt i Köln på 1530-talet, synes vara okänd för alla bibliografer. Den första kirurgien på engelska språket utkom 1525. Den är en översättning av ett arbete av Hieronymos Brunschwig, en författare som är mycket rikt representerad i Bibliotheca Walleriana med inkunabelupplagor och andra tidiga tryck.

Samlingen av oftalmologisk litteratur innehåller naturligtvis "Augendienst" (1583) av Georg Bartsch, som kallats ögonläkekonsstens fader, i ett exemplar med härligt kolorerade träsnitt. Tidiga och långt sällsyntare tryck inom detta område äro Varolio's "De nervis opticis" (1573) och Daza de Valdés "Uso de los antojos" (1623), den första vetenskapliga undersökningen av glasögonen. Vidare Giambattista Verle's "Anatomia artificiale dell'occhio umano", som föreligger både i den italienska originalupplagan av år 1679 och i den följande år tryckta latinska översättningen. Två andra oerhört sällsynta oftalmologiska verk må här nämnas, Leonhard Fuchs' "Alle Kranckheyt der Augen" (1539) och Jacques Guillemeau's "Traite des maladies de l'oeil" (1585).

Jämte en inkunabelupplaga från 1494 finnas av Quiricus de Augustis' "Lumen apothecariorum" några holländska översättningar, varav en i Yperen 1554 tryckt edition tycks vara det enda kända exemplaret. Ett annat farmakologiskt arbete, av Symphorien Champier, tryckt i Lyon 1582, är till synes också ett unicum.

Många dyrgripar finnas ävenså inom avdelningarna odontologi och veterinärmedicin. På titelbladet till Lanfranchus' nyss nämnda bok finns ett träsnitt föreställande en tandutdragning, sannolikt den äldsta avbildningen i sitt slag. En annan sällsynt bok som bör nämnas är Bartolomeo Eustachi's "Libellus de dentibus" (1563). Bland litteraturen av denna art återfinnes sedan så gott som allt av betydelse. I ett spanskt veterinärmedicinskt verk, Royo's "Llave de albeyteria" (1734), finns ett kopparstick, som sannolikt är den tidigaste avbildningen av blodtransfusion mellan djur, i detta fall mellan hund och häst.

Naturligtvis återfinnas i Wallers bibliotek alla mera betydande verk, som tillhöra den nordiska medicinen. Henrik Smiths danska läkeböcker stamma från tiden 1546-99. Av svenska böcker i ämnet märkas de allra tidigaste, såsom Vilhelm Lemnius' "Emoot pestilenzie" (1572), Benedictus Olai's läkarebok (1578) och Simon Berchelts "Om pestilentzien" (1589). Ett arbete av den förste medicine professorn i Uppsala Johannes Franckenius' "Signatur", är tryckt i Rostock 1618. Det är det enda kända exemplaret i Europa. Ett andra finns i USA. Olof Rudbecks medicinska arbeten finnas givetvis jämte de flesta av de många stridsskrifter, som utkommo i samband med den långvariga fejden mellan Rudbeck och dansken Thomas Bartholin om prioriteten i fråga om upptäckten av lymfkärl. 1692 utkom i Stockholm en liten läkarbok på tyska, författad av en artillerist vid namn Israel Ertman. Wallers exemplar är det enda kända kompletta. Bland den svenska medicinska litteraturen märkas också verk av Linné, vars akademiska disputationer f.ö. finnas i komplett skick, och över 20 upplagor, inklusive översättningar till sex främmande språk, av Nils Rosén von Rosensteins kända arbete om barnsjukdomar.

Denna uppräknig av några sällsynta och remarkabla böcker i Wallers medicinska bibliotek skulle kunna fortsättas med hundratal andra. Det skulle nästan vara lättare att räkna upp de verk av betydelse i medicinens historia, vilka saknas i Wallers samling. Här ha nämnts arbeten huvudsakligen av äldre datum, men många från senare tid skulle också kunna förtjäna omtalas som stora rariteter. Jag skall nöja mig med ett enda exempel. I alla år hade Waller förgäves försökt komma över Thomas Addison's berömda verk "On the constitutional and local effects of disease of the supra-renal capsules", tryckt i London för jämnt 100 år sedan. Chushing hade aldrig lyckats få tag i arbetet. Däremot hade Osler en gång i tiden lyckats förvärva ett exemplar, vilket i hans

katalog omtalas med berättigad stolthet. År 1950 fick emellertid Waller meddelande från ett antikvariat i London, att man hade ett exemplar till salu. Till rövarpris. Efter en månad var denna raritet i hans hand, och jag var tvungen fara ner till Stockholm för att skåda underverket. Knappt en vecka därefter ringde mig Waller och talade om, att han fått ett paket från en läkarvän i Tyskland. Det innehöll en bokgåva som tack för hjälp under de svåra krigsåren. Det var Addisons bok!

En betydande del av Wallers bibliotek består av naturvetenskaplig litteratur, främst sådan som äger nära samband med medicinen såsom kemi, botanik och zoologi. Även här äro de stora författarnamn representerade av sina främsta verk. Bland botaniska arbeten finns en rad gamla örteböcker, några med utsökt kolorerade växtavbildningar. En plansch över Linnés sexualsystem, graverad av G.D. Ehret och utgiven i Leiden 1736, är ett unicum. Detta vackra handkolorerade blad var sedan länge litterärt belagt, men ingen tycks någonsin ha sett det, förrän Waller lyckades spåra upp ett exemplar. Utöver de nämnda naturvetenskapliga disciplinerna finns i Bibliotheca Walleriana många sällsynta arbeten tillhörande fysiken, astronomin och andra områden. De dyrbaraste verken inom astronomin är Tycho Brahes och Galileo Galilei's böcker i originalupplagor. Allra främst står en av de märkligaste böckerna i den mänskliga odlingens historia, Nicolaus Copernicus' "De revolutionibus orbium coelestium" (1543).

Det säger sig självt att ett bibliotek av en sådan numerär och kvalitet som det Wallerska inte kunnat åstadkommas utan ingående kunskaper i medicinens historia och i bibliografi. Det handbibliotek av detta slag, som Waller skaffade sig är verkligen imponerande. Samlingen av rent medicinhistoriskt innehåll omfattar ungefär 3 000 arbeten, vartill kommer en mycket stor kollektion biografiska verk. I Europa torde endast Wellcome Historical Medical Library i London kunna uppvisa något likartat, och då rör det sig likväl om en offentlig institution med hart när outtömliga ekonomiska resurser. Den för en samling så viktiga bibliografiska litteraturen uppgår till över 1 200 nummer, innehållande många dyrbara och svåråtkomliga verk.

En mängd av Wallers böcker innehålla intressanta ägaranteckningar. Här hittar man dedikationsexemplar till eller från lysande namn inom medicinens historia alltifrån medeltiden till våra dagar. Bland dessa provenienser av medeltida ursprung märkas sådan av Ulrik Ellenbog, som var livmedicus hos ärkehertig Sigismund av Tyrolen, av stadsläkaren i Nürnberg Hieronymus Münzer, som i en lång inskription i en 1476 tryckt Aristotelesvolym omtalar att han jultiden detta år i Pavia, där han då var student, vann boken på tärningsspel. Den bekante bibliofilen och livläkaren hos Kejsar Maximilian I Nicolaus Pol har ägt två böcker i den Wallerska samlingen. I Bagellarduseditionen av år 1472 står hans kända proveniens "Nicolaus Pol Doctor 1494". En annan volym innehåller dessutom en mängd marginalanteckningar av hans hand. Den allra främsta proveniensanteckningen i Bibliotheca Walleriana torde nog återfinnas i en latinsk upplaga av Hippokrates' verk, tryckt 1554. På titelbladet har Andreas Vesalius skrivit sitt namn. Detta är det enda kända – äkta – exemplet på en sådan proveniens. Men en engelsman kanske hellre vill betrakta följande bok som det mest beundransvärda i proveniensväg, Jacques Du Bois' "De febribus commentarius ex libris aliquot Hippocratis & Galeni" (Venedig 1555) är rikligt försedd med marginalanteckningar av Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, en av Harveys lärare vid universitet i Padova. Näste ägare har skrivit in sitt namn på första textsidan; "Will. Harvey 1621". Boken har sedermera varit i två bekanta bibliofilers och läkares hand, Richard Meads och Georg Kloss'. "This fabulous book is now in the Bibliotheca Walleriana at Uppsala University" säger Keynes i företalet till andra upplagan av sin Harvey-bibliografi.

Det är egentligen ofattbart hur en enda människa vid sidan av en krävande läkarverksamhet hunnit ihopbringa ett sådant bibliotek och en så omfattande handskriftssamling som den inledningsvis antydde. Men inte nog med detta. Waller hann också med att lägga upp storartade samlingar porträtt, medaljer, exlibris och frimärken, allt med medicinsk eller naturvetenskaplig anknytning.

Efter sitt pensionstagande år 1940 bosatte sig Waller i Stockholm, men flyttade åter till hembygden 1951. År 1950 donerade han sitt bibliotek till Uppsala Universitetsbibliotek, som därmed erhöll den största och dyrbaraste donationen i dess historia sedan 1669, då en annan man med starka relationer till Lidköping, Magnus Gabriel De la Gardie, överlämnade en oskattbar samling handskrifter.

När katalogen över Wallers bibliotek i dagarna föreligger färdigtryckt, kan Uppsala Universitetsbibliotek redovisa sin ställning som en av världens förnämsta forskningshärddar för studiet av medicinens historia. Erik Waller har med sin storartade donation åt sig rest ett *monumentum aere perennius*.

★

Sallanders artikel kring Erik Wallers bibliotek är införd i *Vestrogothica XI*, 1955 (Västgöta nation i Uppsala skriftserie).

Bokgåva till föreningen

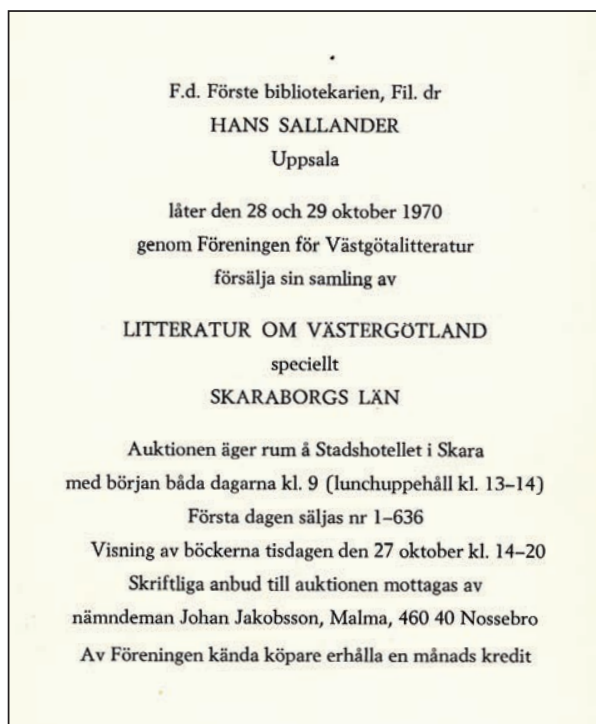
Föreningen har fått en fin bokgåva som kommer att försälgas vid någon auktion framöver. Styrelsen tackar för denna! Givarens dotter skriver följande:

Min mamma, Christina Högmark Bergman, var född i Lerdala, på Billingen den 13/ 1938. Men både min mormor och morfars släkter är från Grästorp/Ryda – så långt bak som någon någonsin lyckats släktforska ungefär. Min mamma har särskilt ägnat sig åt min morfars släkt, Mascoll, som kom från Tengene. Det har handlat om mycket mer än bara årtal och antavlor, det har handlat om hur människor levde, vad de gjorde och hur de hanterade de komplexa situationer vi människor allt som oftast hamnar i. Mamma var journalist från början och två böcker blev det av mammas forskande om mascollsläkten – "Fädernegårdarna 1700–1993" och "Maskäll – En västgötsläkt under fem sekler". Och förstås massor av roliga samtal under årens lopp. Hon avled i Stockholm den 12/1 2020.

Det var min mammas önskemål att hennes västgötalitteratur skulle tillfalla Föreningen för västgötalitteratur, och att behållningen från försäljning skulle tillfalla föreningen.

Marianne Högmark

50 år sedan Sallanderauktionerna i Skara

I den tryckta katalogen över Hans Sallanders auktion skriver säljaren i ett förord: "En första blygsam grund till denna samling, lade jag för omkring 50 år sedan som gymnasist i Skara. Men först sedan jag under 1940-talet fått ärva åtskilligt av den äldre litteraturen i ämnet, började jag mera systematiskt bedriva samlandet. Redan från begynnelsen inriktade jag mig på litteraturen om Skaraborgs län och naturligtvis även på de arbeten, som behandlade landskapet i dess helhet. I fråga om Älvsborgs län har jag endast litteratur av äldre datum och sådana som jag av en tillfällighet kommit över." Det var också Skaraborgs län som var auktionens tema: "Hans Sallanders samling av litteratur om Västergötland speciellt Skaraborgs län."

Samlingen såldes under två dagar i oktober 1970 i Föreningen för Västgötalitteraturs regi. Platsen var Stadshotellet i Skara. En av deltagarna, tillika grundare av vår förening och ledamot i dess styrelse, Biblioteksrådet Nils Sandberg från Göteborg, skriver i sin interfolierade auktionskatalog:

"Mycket folk både på visningen 27/10 70 och på de båda auktionsdagarna gjorde denna mönstring av västgötalitteraturens samlare till en stor händelse i Föreningen för Västgötalitteraturs historia. Slutsumman belöpte sig till 62 635 kr. Bland de farligaste inroparna märktes Mariestads bibliotek (genom chefen Svante Sandberg), Allan Johansson i Broddetorp, Åke Imark i Stora Mellby, S-O Löfving i Falköping, Sven Johansson i Bremsegården i Fyrunga, Lars-Erik Linnarsson i Falköping (2:a dagen) och Skarabiblioteket (genom chefen Bengt Stenberg). Även biblioteket i Lidköping och museet i Falköping höll sig framme liksom antikvariske Johansson i Borås och hans kompis, "privatsamlaren" Rune Skarin. Jörgen Elgström får ej heller glömmas bort i det här sammanhanget."

Sandberg noterar också på sin prislista att slutsumman blev (som ovan angivits) 62 635 kr och att föreningen erhöll 10 % vilket blev 6 250 kr. Sallander ropade tillbaka böcker för ett värde av 1700 kr. Sandberg avslutar sin notering med orden: "54 625 kontant o. skattefritt."

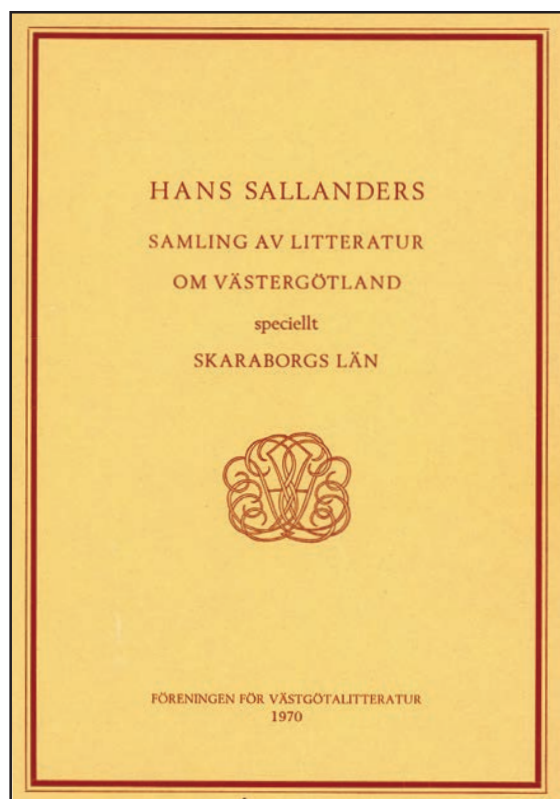
En av höjdpunkterna var Linnés *Wästgöta-resa* från 1746 som inköptes av Föreningens sekreterare Sven-Evert Gustafsson för 1 900 kr. Samma bok men i tysk utgåva från 1765 inropades till Mariestads bibliotek för 1 000 kr. *Warnhems kloster* av Hilder Werner betalades av Allan Johansson i Broddetorp med 500 kr. *Warholms herdaminne* kostade 1 300 kr medan Hjorts Herdaminne från 1903 betalades med 45 kr av Ingvar Kjörk (senare Hedersledamot i Föreningen). Skjöldebrands *Cataracter et du canal* 710 kr inköptes privat av Svante Sandberg. Gravyrerna var i skarpa avdrag och bindningen i halvpergamentsband. Kalms *Wästgötha och båhusländska resa* förrättad 1747 såldes till "Grönberg i Öttum" för 1070 kr. I katalogen påstås det att det skulle vara det enda kända exemplaret med ordet "båhusländska" istället för "bahusländska" på titelbladet. Senare har det visat sig att det hela var ett falsarium där någon på ett skickligt sätt satt till en ring över bokstaven a som då blev ett å!

Auktionens dyraste utrop blev nr. 949 *Skaraborgs läns Kongl. Hushållnings-sällskaps handlingar* som inköptes för 3 300 kr av Martin Hallerfors. Volymerna var oskurna (utom 1819) och inbundna i tre halvpergamentsband. *Skaraborgsbygden* inköptes av Lars-Erik Linnarsson i Falköping för 750 kr och Rune Skarin från Borås gav 1200 kr för Ljungströms *Redvägs härad med staden Ulricehamn* (1861). Övriga av Ljungströms häradsbeskrivningar uppvisade mer normala priser: Redväg i oskuret ex. kostade 375 kr, Wartyfta härad 350 kr, Wäne härad 240 kr och Åhs och Wedens härader 600 kr.

"Västgöta Bengtsson" – Sixten Bengtsson från Skövde fick betala 460 kr för den rara småskriften av Olof Knös om "thet swära åskieslag, som träffat, och til en stor del förstört Hofwa kyrckia Wäster-Götland ... 1723.

Auktionsnr. 92 (Lidköping-Skara-Stenstorps järnväg 1874) inropades av en kommande storsamlare, Curt Tubin från Herrljunga. Han kom senare att dominera auktionerna med sina inrop. Vid tiden för auktionen arbetade Curt Tubin vid Floda station.

Som jag kan utläsa av auktionskatalogen var det endast två

damer som var med och bjöd; Linnea Löfving (Sven-Olof Löfving's maka) och Elsa Ekberg (änka efter Västgötalitteraturens nestor Bertil Ekberg till Dagsnäs). Några ytterligare damer fanns nog med på auktionen men då som medföljande till sina makar.

Böcker är som bekant kära ting som man bara förvaltar. Av de stora samlarna och inköparna vid denna auktion har Föreningen för Västgötalitteratur sålt Åke Imarks, Nils Sandbergs, Allan Johanssons, Rune Skarins, Curt Tubins och Sven-Evert Gustafssons samlingar.

Hans Sallander var aktivt närvarande när hans kära böcker gick till nya köpare. Nils Sandberg sa vid tillfälle att detta var "höjden av ett långt utdraget självplågeri". Sallander köpte tillbaka för 1700 kr och en del material blev osålt då minimipriserna inte nåddes. Sallanders lätt igenkännbara namnteckning återfinns i många äldre västgötaböcker som ännu dyker upp på marknaden.

Hans Sallander var född i Hjo den 4 augusti 1903. Han blev student i Skara 1924 och teol fil examen i Göteborg 1925. Han fortsatte till Uppsala där han blev fil lic 1939 och filosofie hedersdoktor 1958. Hans tjänst vid Carolina i Uppsala blev Förstebibliotekarie och hade som sådan hand om Låneexpeditionen och Katalogiseringsavdelningen. I yngre år var han även bibliotekarie vid Västgöta nation (1930-1933) och fungerade även som Uppsala studentkårs bibliotekarie (1935-1944). Han pensionerades 1968.

Hans Sallander var en lärd bibliotekarie där hans specialitet framförallt var bok- och bokbandshistoria, inkunabeltryck, bibliografi och urkundsutgivning. Hans bibliografi omfattar 145 nr. Bland större arbeten kan nämnas *Bibliotheca Walleriana* del 1-2, 1955. Om Waller – se annan artikel i detta Meddelande.

Sallander var också mycket aktiv och drivande då biblioteket förvärvade Olaus Magnus *Carta Marina* av år 1539.

Hans Sallander avled den 3 december 1983 i Uppsala.

Vad är då att säga om de uppnådda priserna? Priset på Linné och Kalm har väl utan tvekan hållit sig. Häradsbeskrivningarna av Ljungström har bevitnat ett ras de senaste åren. Likaså är det med Warholms herdaminne där ett nytryck förstörde marknaden. Många av de saluförda böckerna har inte setts till särskilt ofta efter denna auktion. Så exempelvis med skriften om åsknedslaget i Hova. Å andra sidan har föreningen givit ut den i ett nytryck. En samlad serie av Hushållningssällskapets Sockenbeskrivningar är fortfarande en stor raritet.

Hur är det då med samlarnas antal? Idag finns inga (?) sådana storsamlare kvar som då Sallander sålde sina böcker. Åke Imark, Allan i Broddetorp, Nils Sandberg och många andra skulle alla ha ett exemplar av all Västgötalitteratur (Allan i Broddetorp hade ofta två av varje om det var en raritet – "för att jämföra texten"). Samlaridealet var Bertil Ekberg på Dagsnäs som inte drog några skarpa gränser för vad som fick ingå i Västgötalitteraturen. För många av de nu bortgångna samlarna blev det också enorma samlingar. Det fanns också en ovilja att ge sig i striden kring ett eftersökt objekt. Flera av samlarna var (förstås) ungar!!

Hur var böckernas kondition? Sallander var en kräsen samlare som var noga med skick och yttre skrud. Många av hans böcker var bundna genom universitetsbiblioteket i Uppsala liksom hos bokbindare Levin i samma stad. Han hade även en förkärlek till halvpergamentsband med pärmapper av 1700-talstapet. Dessa är än idag rara böcker då de dyker upp vid någon auktion. Nutida samlare får vara tacksamma för de äldre kämparnas idoga arbete med att spåra upp och samla för att bereda nutida förvaltare nöje och glädje. Och än idag gäller väl sanningen att det är inte de böcker man köpt som grämer en utan de som man missade!

Johnny Hagberg

Lindholmen

Lindholmens slottsruin grävdes ut i början av 1900-talet. Kvar av det stora slottskomplexet finns fortfarande ett stort hus. Lindholmen betjäntflygel.

Var ligger då Lindholmen kanske någon undrar? Källand är svaret, i Strö socken. Även den mera kända gården Stola ligger i samma socken.

Lindholmen innehades av Ture Jönsson (Tre Rosor) i slutet av 1400-talet. Det slutade illa för herr Ture, som lönnmördades i Kungahälla efter att han gått i spetsen för Västgötaherrarnas uppror. Efter Ture övergick gården till ätten Oxenstierna och därefter De la Gardie.

Slottet härjades av en förödande brand 1662 men byggdes upp igen. Carl von Linné besökte slottet på sin resa 1746. Redan då hade slottet börjat förfalla och spiken i kistan kom 1792 när slottet återigen brann. Kvar idag är den s.k. betjäntflygeln. Huset är i stort sett oförändrat sedan det byggdes år 1720. Måttén är imponerande 30 x 11 meter.

Nu har en räddningsaktion startat för att rädda flygeln från att rasa samman. Av denna orsak har en bok om Lindholmen skrivits. Boken omfattar drygt 300 sidor med mängder av bilder, ritningar och fantastiska foton. Per Lindström har sammanställt mängder av historisk dokumentation om gårdens historia. En läsvärd och vacker bok blev det. Man får hoppas att planerna på att rädda den 300-åriga betjäntflygeln kan förverkligas. Den som har tillgång till Erik Dahlbergs stora praktverk Suecia Antiqua et Hodierna kan se hur stort och praktfullt slottet var för omkring 300 år sedan.

Sven-Olof Ask

En oväntad vänskap

Hon – Anna-Karin föds 1959 på Falköpings BB, växer upp i Skultorp med pappa, bullbakande mamma, storebror och massor av kamrater som leker när de inte är i skolan. I tonåren fylls fritiden av aktiviteter i frikyrkan, scouting, läger, men framför allt musik och sång i olika former. Tilltron till en positiv utveckling och framtid är allmän.

Han – Zibuse föds 1962 på marken på väg till ett av få sjukhus för svarta i Sydafrika. Mamma hann inte fram. Nummer fyra av sju syskon, med en alkoholiserad tidvis våldsam far vars lön för det mesta spenderas på krogen. Mamma sliter ständigt för att skaffa mat på bordet. Hon letar tygbitar på soptippar som hon syr av till barnen och även säljer för att få en inkomst. Zibuse går i skolan ibland men har ansvaret för familjens djur. Flera gånger måste familjen fly till andra delar av landet pga politiska oroligheter. Livet går ut på att överleva en dag i sänder.

Journalisten Margareta Bremertz från Orust skildrar i boken "Alla andra dagar ska vi leva" Anna-Karins och Zibuses totalt olika liv. Berättelsen bygger på dagböcker, brev, intervjuer och mycket research. Bremertz använder tekniken att växla mellan Anna-Karins och Zibuses fokus i berättelsen. Det gör kontrasterna uppenbara, ibland nästan plågsamt så. Oroligheterna i de svarta "homelands" avlöser varandra och ökar under åren fram till de första fria valen 1994. Nelson Mandela blir president men oroligheterna är långt ifrån över. Många grupperingar, både svarta och vita, är missnöjda med den nya situationen. Framför allt finns en stor misstänksamhet. Går det lita på de vita? De många åren med apartheid har gjort många svarta apatiska, utan hopp om förbättring. Zibuse utbildar sig till polis – ett livsfarligt yrke med ständiga hot. Tillfälligt blir han tjänsteplacerad i Ceza.

Anna-Karin är nyfiken på att se världen och göra nytta. Hon kommer som volontär till Ceza i Kwa Zulu-Natal i Sydafrika för att arbeta på ett hem för funktionshindrade barn. Kulturkrocken blir massiv – frustrationen över våldsamma väder, bilar som ständigt går sönder, det omöjliga att planera någonting. Men de behövande barnen och den afrikanska musiken och dansen går rakt in i hennes hjärta. Alla är otroligt hjälpsamma men det är svårt att få vänner. En kväll börjar gasledningen läcka hos dem. En bekant skickar dit en polis som råkar vara i närheten. Som tack vill Anna-Karin bjuda på te. Men polisen kommer inte. Man går bara inte hem till vita kvinnor. Han skulle skämma ut sig. Hon kan inte ha menat allvar, det var bara en artighetsfras. Trots att Anna-Karin är "envis som en get" dröjer det mycket länge innan Zibuse vågar komma, men då märker båda hur lätt de får kontakt med varandra.

Utan att avslöja för mycket kan vi lova att det kommer en fortsättning på boken om Anna-Karin och Zibuse. Kan vi förvänta oss en omvänd kulturchock när Zibuse kommer till Skultorp?

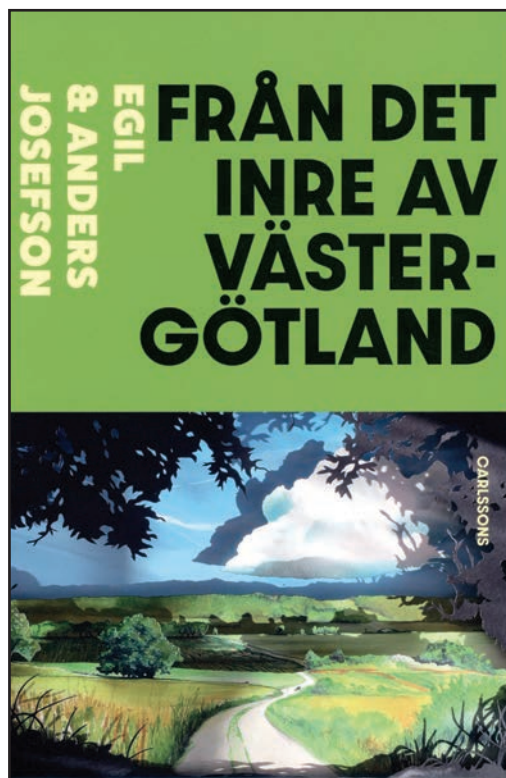
Anne Andersson

Margareta Bremertz: Alla andra dagar ska vi leva, Vägen till Zululand från Skultorp, Förlaget Selstam.Se

**Glöm ej att betala din
medlemsavgift för 2020**

Årsavgift 2020: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Far och son Anders och Egil Josefson har publicerat en ny västgötabok

De senaste två åren har de träffats en gång i veckan för att diskutera och planera innehållet i den nyss utgivna boken. Man kan ana att träffarna skett i Floby antikvariat, som tillhör familjen. Det var inte de själva som kom med idén, utan det var bokförläggaren Trygve Carlsson i Stockholm som ställde frågan. Trygve är själv bördig från Skaraborg, Bitterna för att vara mera exakt. Resultatet har blivit en guidebok. Med utgångspunkt från Falköping går färden åt alla väderstreck och genom olika tider. Eftersom båda är arkeologiskt intresserade ägnas givetvis mycket åt de mer eller mindre fantastiska gravarna runt Falbygden. Hallonflickan från Falbygden och Kata i Varnhem lyfts fram. Och vem visste att Alphems arboretum nära Floby har ett hus som troligen är förebilden till de sju dvärgarnas hus i Disneyfilmerna! Boken är faktpäckad men ändå lättsamt och trevligt skriven. Boken berättar även om flera skattfynd som gjorts i landskapet. Ållebergskragen i guld och den stora silverskatten som på 1800-talet hittades i Varnhem. Det märks på innehållet i boken att det är pålästa arkeologer som är författare. Författarna reser med kaffetermos och kaffekopp. Tanken är att läsaren ska upptäcka vår vackra bygd med boken som guide. Det är en bra tanke på att vi pga den pandemi som nu pågår, snarare får resa och upptäcka i egen bygd, än att resa långväga. Den fina omslagsbilden är gjord av konstnären Kristian Jensen från Vårkumla. Boken är inte tänkt att stå i bokhyllan, utan ska finnas med när läsaren ger sig ut på upptäcktsfärd i Skaraborg.

Boken omfattar 238 sidor, och är rikt illustrerad med bilder i färg. Ett gediget register ger god möjlighet att lätt hitta vad boken innehåller. Inbunden i hårda pärmar.

Boken kan förvärfvas i Floby antikvariat.

Sven-Olof Ask

Västgötalitteraturens kyrkor och mördare

Värnhem en idyll eller plats för mordiska brott?

I en gången tid skedde romanernas mord i ombonade bibliotek i engelska prästgårdar. Ofta hittades kyrkoherden med orientalisk dolk i ryggen och alla dörrar var låsta inifrån för att ställa till det för detektiven.

Den tiden är förbi, men i Västergötland har vi Kristina Appelqvist som vandrar i Agatha Christies och Dorothy Sayers lagom blodiga spår. Precis som Sayers är hon prästdotter och känner väl till prästgårdar och kyrkor. Så både mord, deckare och intresset knyts ofta till olika kyrkor och prästgårdar i främst Billingebygden.

Och den bygdens stora skönhet lyfter hon ofta fram. Som när en av huvudpersonerna i boken *Den svarte löparen* reser mot Värnhem och njuter av utsikten och konstaterar att detta är en bedövande vacker trakt:

”Hon tog in de gröna kullarna som böljande höjde och sänkte sig i landskapet, stenmurarna längst väggkanten, idylliska hus och gårdar med välskötta trädgårdar, alltmedan bilen rusar fram på den smala krokiga vägen.”

I min ungdom var detektivromaner snarast något som lärda bibliotekarier gömde undan och kultursidorna undvek i det längsta att skriva om dem. Det var ju ingen riktig litteratur. Idag gissar jag att deckarna står för en stor del av bokförsäljningen och utlånen på biblioteken.

Deckarnas svenska landskap. Från Skåne till Lappland heter en bok med Kerstin Bergman som redaktör och den lyfter fram framstående deckarförfattare och deras bild av sitt landskap.

Avsnittet om Västergötland är skrivet just av Kerstin Bergman och handlar om Kristina Appelqvist, även om det på slutet finns en uppräkningslista av en rad andra deckarförfattare som skildrat Västergötland.

I en tid då bokläsandet minskar, delvis beroende på att många föredrar läsplattan som blir billigare och inte kräver några bokhyllor,

så kan vi se att ett rätt stort antal deckarförfattare, märkligt nog alla kvinnliga, säljer i stora upplagor. Även utomlands.

Så kanske är det tid att konstatera att flitigt läst Västgötalitteratur, liksom andra landskapsböcker, skrivs av kvinnliga deckarförfattare. Och i Kristina Appelqvists fall är det ju en mycket vacker del av landskapet som oftast utgör bakgrunden till mordandet.

I exempelvis Skåne anordnas turistresor i Kurt Wallanders fotspår, och Wallander är ju polis i Henning Mankells deckare. Känd även från filmer. Jag vet inte om det ännu gjorts liknande färder kring Billingen, Skövde och Hornborgasjön för att följa personerna i Appelqvists böcker. För Skövde är ju ett viktigt inslag i böckerna. Huvudpersonerna är ofta knutna till det som i böckerna kallas Västgöta Universitet, till vardags heter det högskolan i Skövde.

För åtskilliga år sedan läste jag en nostalgisk stockholmare som skrev om hur han med hjälp av Stieg Trenters böcker kunde minnas hur Stockholm sett ut på 40- och 50-talen. Och det får mig att tänka på en skarabo i listan bland västgötska deckarförfattare som Carina Bergfeldt, Håkan Nesser och Jan-Olof Ekholm.

Per-Erik Borg skildrade Skara i sina deckare.

Han hette Per-Erik Borg och var chefredaktör för Skaraborgs Läns Tidning i Skara under en del av min tid där. Under sin tid som nyhetschef hann Borg även med att skriva tre deckare, om jag minns rätt. Alla utspelar sig i Skara och lite också på den kanten av Billingen. Man kan rentav känna igen en del skarabor, fast de har andra namn i böckerna. Eva Åsbrink exempelvis, om jag minns rätt.

Det går säkert att leta upp en rad liknande författare som lyft fram olika delar av Västergötland. Odödlig Västgötalitteratur om mystiskt dödande kanske.

Hans Menzing

Billdals gård – ett sommarpalats

Billdals gård eller herrgård med huvudingången. Foto: Lars Gahrn.

Billdals gård i Askim är ett sommarpalats, som beboddes av rika göteborgare. Förvaltaren, Higab, kallar gården för bara gård, men redan under landstormens dagar år 1914 kallades detta gods för herrgård. Här som annars är språkbruket alltså vacklande. Huvudbyggnaden uppfördes på 1860-talet och är byggd i nyrenässans. Under renässansens dagar byggdes ståtliga stenpalats, men här i Norden byggde man ofta trähus i stället. Billdals gård eller Billdals herrgård är timrad men plankklädd och målad i stenfärg, så att byggnaden skall ge intryck av att vara ett stenhus.

Vinkelbyggnad med utsiktsplats

Planlösningen är intressant och mycket lyckad. Huset är byggt så, att det bildar en vinkel. Den stora ingången är belägen i en förstuga inne i vinkeln. På grund av sin planlösning blir byggnaden mycket omväxlande, när man vandrar runt huset. Uppe på taket har palatset en plattform, omgiven av balustrader. Har huset samtidigt tjänstgjort som utsiktstorn, eller är balustraden uppbyggd bara för att så skulle vara enligt de förebilder, som man hade utomlands? Jag blev fundersam, när Anna Jolfors meddelade: "För närvarande är det 'vanligt tak' däruppe, det vill säga inte platt, inget ställe att placera möbler på till exempel. Kanske såg det anorlunda ut från början. Men det går att speja." Under 1800-talet blomstrade naturromantiken. Utsiktstorn byggdes både här och var. Njöt man av utsikten från husets tak, eller föredrog man att uppsöka utsiktsplatser i de omgivande bergen?

Buss till Billdal

Här har tre mycket kända göteborgare, alla tre både ungar och framstående donatorer, bött: James Robertson Dickson, Charles Felix Lindberg och Gustaf Werner. Namnen är kända, men om de tre männen som människor är inte mycket känt. Gustaf Werner levde ett mycket enkelt liv, men han bodde furstligt, i palatsbyggnader, Wernerska villan inne i Göteborg och Billdals herrgård härute på landsbygden. Han pryddes sina boningar med konstverk av hög kvalitet och av stort värde även ekonomiskt. När han skulle fara ut till Billdal, åkte han inte bil. Han lär endast ha fnyst åt de unga män, som for till Askim i egna bilar. Själv tog han alltid bussen. (Sentida efterföljare kan ta Rosa express från Göteborg ut till Billdal.) På Werners tid hade företagsledarna tjänstebil och privatchaufför, men Werner tycks inte ha unnat sig sådana extravaganser. Byggmästare August Krüger (1822-1896) ägde huset 1873-1890. Han hade fru och barn, och då bör det ha varit mera liv och rörelse i parken och de stora gemakerna.

Engelska parken

Detta och mycket annat kan Anna Jolfors berätta, när hon visar runt i en del av Billdals herrgård. Efter att under många år ha stått obebyggd var herrgården något förfallen. Higab har dock satsat på yttre upprustning av byggnaden. Den ser nu ut som om den vore ny. Tiden har kommit för inre upprustning. Higab skall gå vidare och restaurera de vackra rummen. Intresset för herrgården är betydande. Den ligger ju i Billdals Park, som är ett uppskattat strövområde för askimsborna. Visst vill man veta lite mer om den byggnad, som man så ofta vandrar förbi! Sommarpalatset byggdes i en mycket naturskön trakt. Invid palatset finns en dalgång med en bäck på botten. Tre små broar leder över detta romantiska vattendrag. Detta är alltså en engelsk park med ekar, bokar och andra lövträd. Som bekant växer skogarna till och förtätas. Även runt Billdals herrgård frodas växtligheten och djurlivet. Vi hörde och såg fyra korpar, när Anna Jolfors, Niklas Krantz och jag besökte Billdal den 7 juni 2020.

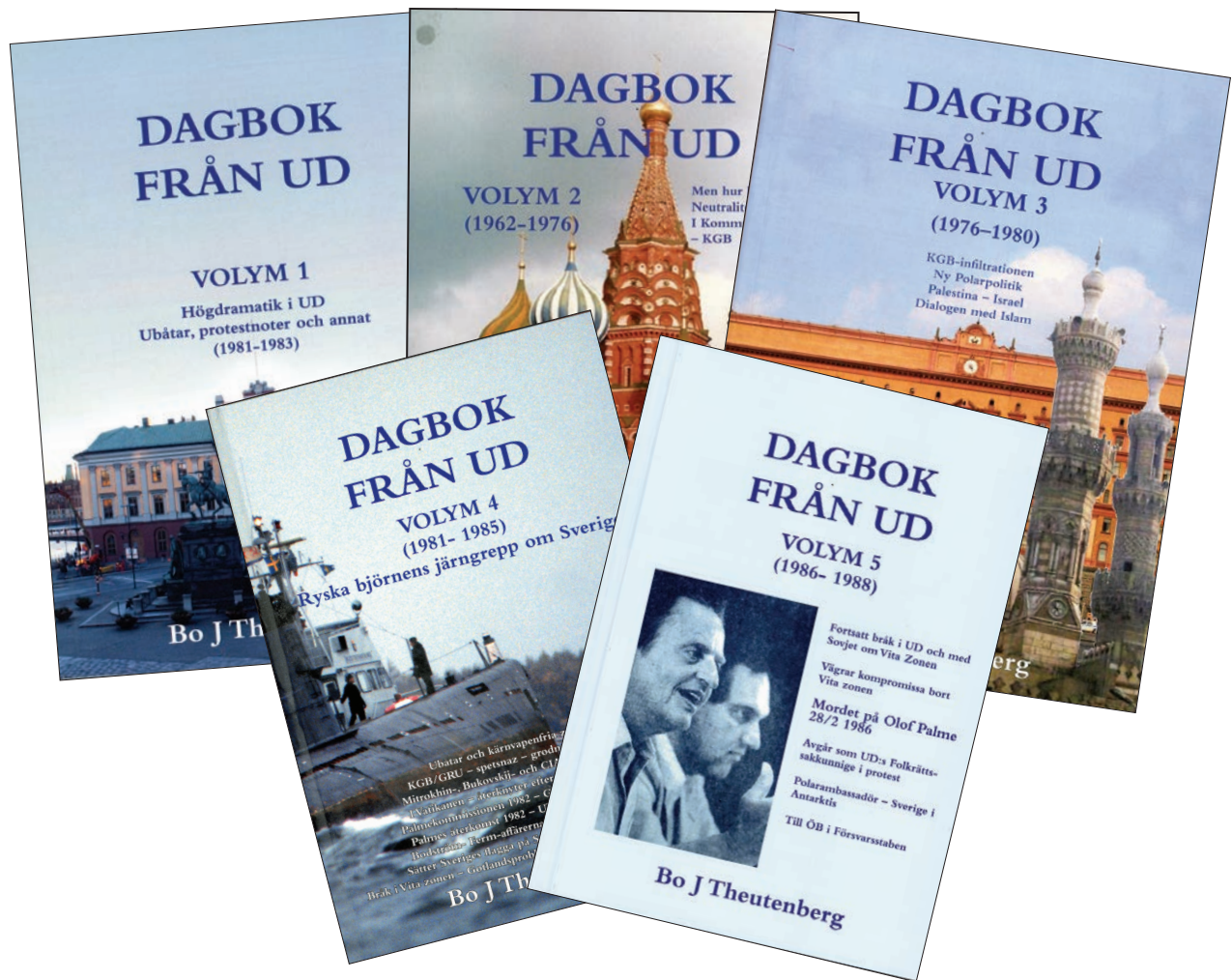
Vackra stuckarbeten i salongen.

Inblick i ett palats

Under söndagarna i juni månad 2020 får folk komma in i husets salong. Higab öppnar huset och har anlitat en guide och forskare av bästa slag, nämligen Anna Jolfors. Tack vare två utomhustrappor, en till höger och en till vänster, kan man komma upp på en altan, och från den kommer man in i husets stora och ljusa salong. Rummet pryds av stuckaturarbeten på väggarna och i taket, men här och var är stucken skadad, liksom väggar och tak. Man har börjat laga och därför tagit bort en del av rörmattorna i tak och väggar. På något ställe kan man se de mäktiga timmerstockarna i väggen. Rakt fram har man två par dubbeldörrar, av vilka det högra paret har satts dit enbart för symmetriens skull. Dessa dörrar kan alltså inte öppnas. Till vänster om dörrarna finns en halvrund nisch för en kakelugn, och till höger finns på samma sätt en nisch för en kakelugn. På rummets vänstra kortsida öppnar sig rummet in mot förmaket, och innanför detta syns biblioteket. Denna öppning är dock försatt av en plexiglasskiva. På rummets högra kortsida öppnar sig rummet mot matsalen. Även denna öppning är försatt med en plexiglasskiva. Som värdinna och guide i salongen tjänstgör Anna Jolfors. Hon, Niklas Krantz och jag åkte tillsammans dit söndagen den 7 juni, alltså första söndagen, då huset skulle vara öppet. Hon skulle tjänstgöra mellan tolv och fyra, men hon behövde aldrig ha långsamt. I det vackra söndagsvädrat vandrade folk omkring i Billdals park, och många tog tillfället i akt att titta in. Utanför stod en stor bil, en kafévagn (eller – hemska ord – "foodtruck"), vackert målad, så att den går bra ihop med herrgården. Här sålde ridklubben glass och varm korv. Affärerna gick mycket bra. Billdals park drar mycket folk.

Lars Gahrn

Dagbok från UD

Den 10 juni lämnade Palmeåklagaren Krister Petersson sin version av mordet på Statsministern Olof Palme. Åklagaren pekade ut den s.k. Skandiamannen Stig Engström som trolig mördare. Besvärande för utredningen var att den åtalade var död sedan länge, inget vapen fanns, inget DNA och heller inte några konkreta bevis. Det betyder att spekulationerna kring Palmes död fortsätter och vi kommer att få ta del av många teorier hur det hela gått till.

Ambassadören och juridikprofessorn Bo Theutenberg (född i Trollhättan 1942) utkom nästan samtidigt, som åklagaren lade fram sin version, med sista delen av *Dagbok från UD. Volym 5* (1986-1988). Theutenberg var UD:s Folkrättsakkunnige mellan åren 1976-1987 då han i protest mot den svenska regerings undfallande hållning gentemot Sovjetunionen avgick. Han skulle följt med Palme på dennes resa till Moskva 7-11 april 1986, alltså en dryg månad efter mordet. Genom sin position inom UD och Försvaret ger han ett helt annat besked i skuldfrågan kring mordet. Sak-kunnigt och initierat pekar han på de olika händelser (inte minst Boforsaffären och svensk vapenexport) som mycket väl kan vara orsaken till att en främmande makt planerade och genomförde mordet och han menar att spåret pekar på Sovjetunionen. Detta blev också snabbt känt av den svenska regeringen men tystades ner för att inte störa relationerna med den mäktige grannen i öster. Polisutredningen blir den utan tvekan sämst skötta i svensk kriminalhistoria där privatpersoner och andra tillhörande det styrande partiet ”tar över” utredningen vilket slutar i ett gigantiskt fiasko. Är detta medvetet? Theutenberg pekar på ett flertal

personer inom ledningen som hade mer än vänskapliga relationer med Sovjet och KGB – inte minst kabinettssekreteraren (senare ministern och FN ambassadören) Pierre Schori liksom ambassadören Sverker Åström.

Det är en stor bok (944 s.) och spännande bok som Theutenberg utgivit. Innehållet och slutsatserna är utan tvekan en ”het potatis” för dem som menade att utredningen var klar. Genom Theutensbergs dagboksanteckningar blir hela denna historia levande på ett alldeles särskilt sätt.

”I mina fem volymer *Dagbok från UD* har jag berättat om en svår period i landets historia (2:a hälften av 1900-talet, det kalla kriget), där spänningen i denna avslutande volym 5 täckande åren 1986-1988 stegras intill bristningsgränsen fram till det ”förfärliga avslöjandet” om sanningen bakom Palmemordet. Min dokumenterade sanning! Jag var med själv både som aktör och vittne i händelserna kring Palmemordet, varför jag är ”ett förstahandsvittne”. Som aldrig kommit till tals i denna sak! Förrän nu. Läs och förskräcks!”

Volym 5 – liksom hela paketet omfattande volymerna 1-5, alternativt volymerna 1-4 (om man redan har volym 5) – köps på länken theutenberg.wordpress.com

Olof Palmes liv kunde ha slutat betydligt tidigare än den 28 februari 1986. Om detta berättar nedan Tore Hartung.

Johnny Hagberg

Olof Palme nära att förolyckas under militärtjänst i Skövde

Var löjtnant i reserven vid K 3

Olof Palme var som beväringsslarvig med både tider och utrustning. Han var opraktisk och blev aldrig någon favoritsoldat hos befäl.

Detta berättar en exerciskamrat från Palmes tid på K 4 i Umeå. Han avslöjar också att Palme råkade ut för omvisiteringar på grund av dålig puts och fick anmärkningar för att ha legat på sin säng med smutsiga kängor.

Trots allt verkade Palme ha trivts med sin utbildning till jägarsoldat fastän den var tuff. Efter en grundlig ridutbildning följde strapatsrika sommarmarscher till häst och de avlöstes sedan av bistert kalla och fysiskt ansträngande vintermanövrar. Palme fick då omväxlande rida eller åka skidor.

Politiker i vardande

I enlighet med familjetraditionen valde Olof Palme att gå kadettskolan och bli reservofficer och han avancerade så småningom till löjtnant i reserven vid Livregementets husarer, K 3, i Skövde. Där gjorde han flera repövningar och den sista, på sommaren 1955, blev dramatisk. Palme var 28 år, hade studerat i USA, tagit en jur. kand. i Stockholm, varit ordförande i Sveriges Förenade Studentkårer och arbetat som journalist på Svenska Dagbladet. Men han höll också på att göra sig ett namn som politiker på uppåtgående, han var redan Tage Erlanders handsekreterare, hade just debuterat som första majtalare och valts till studieorganisatör i SSU. Han sågs trots sin intellektuella bakgrund och sitt politiska engagemang ha trivts och funnit sig väl tillrätta på den ryttartroppchefsutbildning som han inkallats till på K 3.

Han deltog med liv och lust i de dagliga övningarna, han sköt och sprängde, hade fallenhet för trupptjänst och visade stort intresse för de taktiska uppgifterna; han kom där ofta med självständiga lösningar. Flera timmars ridning om dagen ingick i utbildningen, på regementet fanns ännu några hundra hästar,

och både i ridhuset och under galopper på övningsfältet och i terrängen runt Varola, Kyrketorp och Hagelberg hängde Olof Palme väl med, han uppskattade motion som omväxling till sitt i vardagslag stillasittande arbete. Men på kvällarna i Skövde satt Palme ofta och arbetade med politiska uppdrag, han skulle snart för SSU och ABF presentera ett studiematerial om socialdemokratisk ekonomi. Detta tvingade honom att varje helg åka till Stockholm för sammanträden. Han sågs ofta komma springande på Skövde central för att hinna hoppa på sista vagnen i Stockholmståget. Då hade han först polletterat sin skamfilade, ljusblå skoter av märket Puch; på den sågs han fräsa omkring i hög hastighet både i Skövde och i Stockholm.

Nära att mista livet

Olof Palme satt inte så ofta på officersmässen, han kände sig nog lite som en främmande fågel där. Hans politiska åsikter delades knappast av de andra officerarna och ibland retade han dem genom sina överlägsna kunskaper och radikala idéer; ofta, påstods det, framförda med en viss arrogans.

Goda vänner fick han i alla fall bland kurskamraterna, en av dem hette Tom Wachtmeister och körde omkring i en låg, liten sportbil av märket Austin Healy. Det var en tvåsitsig cabriolet med ekerhjul, skinklädsel och träratt och väckte alltid beundran var den än dök upp. Ett ögonvittne har berättat att Palme en dag skulle få åka med i sportbilen till en övning och för den skull köpt en jättelång halsduk, som han virade flera varv runt halsen; den överblivna ändan kastade han nonchalant bakåt över axeln.

När Wachtmeister lade in ettan och bilen långsamt började rulla var det en uppmärksam åskådare som kastade sig fram och genom höga rop fick stopp på fordonet och tur var det. Palmes halsduk hade fastnat i det utstående navet i bakhjulet, som börjat rulla upp

halsduken och sträcka den. Palme var bråkdelen av en sekund från att få nacken knäckt; det kunde ha hänt om Wachtmeister rivstartat. Händelsen är inte unik i historien; den kända dansösen Isadora Duncan omkom på detta sätt på Rivieran år 1927.

Tom Wachtmeister fick senare ledande befattningar inom svensk industri, bl. a på Atlas Copco och han blev också kammarherre vid hovet. Sannolikt möttes han och Olof Palme då och då under årens lopp och kunde påminna varandra och berätta för andra om det otäcka olyckstillbudet.

Nattorientering till häst

Olof Palme hade under sin gymnasietid i Sigtuna gjort sig känd som en duktig idrottsman, han var bandymålvakten som med dödsförakt kastade sig framför anfallarnas skridskor och han hade sprungit till sig flera fina placeringar i Skolungdomens rikssorientering. Hans smått fanatiska tävlingsiver hade gjort honom berömd och den följde honom hela livet. Ett exempel berättas från hans värnplikt i Umeå då hela skvadronen en natt väcktes för att med tung packning cykla flera mil. Till allas förvåning var Olof Palme först i mål efter att på kronans tjocka ballongdäck ha trampat runt i en närmast otrolig fart. Han som annars var ökad för sin senfärdighet och för att alltid komma sist till alla uppställningar.

Under reservofficerskursen i Skövde 1955 ordnades det vid ett tillfälle en nattorientering till häst. Olof Palme red ett litet piggt sto, var favorittippad och ville gärna vinna. Allt gick också bra ända till sista kontrollen då hästen började konstra och Palme tvingades kliva av för att kunna stämpla sitt kort. Han blev då i tävlingsivern lite ouppmärksam och stoet lyckades rycka tyglarna ur handen på honom.

Hon satte sedan av i vild galopp mot stallet och kvar där mitt i skogen stod en ilska och snopen Olof Palme, nästan en mil från målet. Hans tävlingsinstinkt övergav honom dock inte, i ridstövlar och sporrar tog han sig springande genom skog och mark i mål och fick trots allt en bra tid och en hyfsad placering.

Som kadett vid kavalleriet hade Palme fått en god ridutbildning och säkert bevisat det genom att erövra ryttarmärket i silver. Detta innebar att han hade avsevärda kunskaper och färdigheter i både hoppning, dressyr och terrängridning. Hans kadettkamrater har intygat att Palme var en duktig ryttare, dock utan att kunna mäta sig med de bästa.

Tjänstgöring på Försvarsstaben

Efter 1955 var det slut med Olof Palmes repetitionsövningar i Skövde. Han hade blivit allt mer oundgänglig som talskrivare och hjälp åt Tage Erlander men också på allvar inlett en egen politisk bana. Visserligen inkallades han till nya utbildningar på K3, men arméchefen kunde efter en vink från statsministern lätt placera om honom och han kommanderades i stället till Försvarsstabens militära underrättelsebyrå för att fullgöra sin återstående reservofficersutbildning. Detta väckte en viss förargelse och ilska på K3 och flera skarpa brev utväxlades i ärendet. I Skövde hade man nämligen gärna sett Palme fortsätta sin utbildning till ryttmästare i reserven; han bedömdes kunna bli en bra officer. Av detta blev dock intet, andra och större uppgifter väntade. Men även som politiker fick Olof Palme många tillfällen att visa prov på sin taktiska förmåga, sina ledaregenskaper och sin vinnarinstinkt. Hans karriär kunde dock i förtid fått ett brutalt och oturligt slut genom en knäckt nacke i en sportbil.

Sveriges historia hade då blivit en annan.

Tore Hartung

Halnas första sockenbok

HALNA

GAMMAL BONDEBYGD

I NORRA VÄSTERGÖTLAND

Ingemar Wikenros

Halna – en liten socken i Töreboda kommun har fått sin första sockenbok. Halna gränsar till den stora socknen Udenäs i Karlsborgs kommun, som även har en gigantiskt stor kyrka. Ingemar Wikenros sätter inte punkt för sitt skrivande när han nu presenterar sin 25:e bok. Det finns fortfarande vita fläckar på sockenbokskartan i norra Vadsbo härad.

Halna är kanske inte lika känt för stora gods och fabriker. Vare sig nu eller fordom. Största gården heter Halnatorp där jord- och skogsbruket sedan länge tillhört Sätra fabriker AB (Udenäs socken). Jag minns 1976 när det var stor auktion på Halnatorp. Auktionen höll på i tre dagar med TV-populäre Karl-Erik Eriksson som auktionsropare. Auktionen hölls inför familjen Bartelsons försäljning av herrgårdsbyggnaden.

Den kände kanalbyggaren Baltzar von Platen bodde på Halnatorp åren 1812-1815.

Att Wikenros gav sig i kast med att skriva om Halna var för tioåret sedan. Som vanligt när det gäller Ingemar är det först efter noggranna arkivstudier som tillräckligt stoff finns att fylla en bok. Många gånger skrivs böcker genom hopkok av tidigare utkomna böcker. Men den möjligheten fanns inte vad gäller den lilla socknen Halna. Invånarantalet rör sig om runt 250 personer, men sommartid fylls stugorna vid stränderna till sjön Viken. Så det finns nu kanske 500 boende fram till att hösten kommer. Boken är på 140 sidor och säljs genom www.bokborsen.se

Sven-Olof Ask

Jernskogs antikvariat

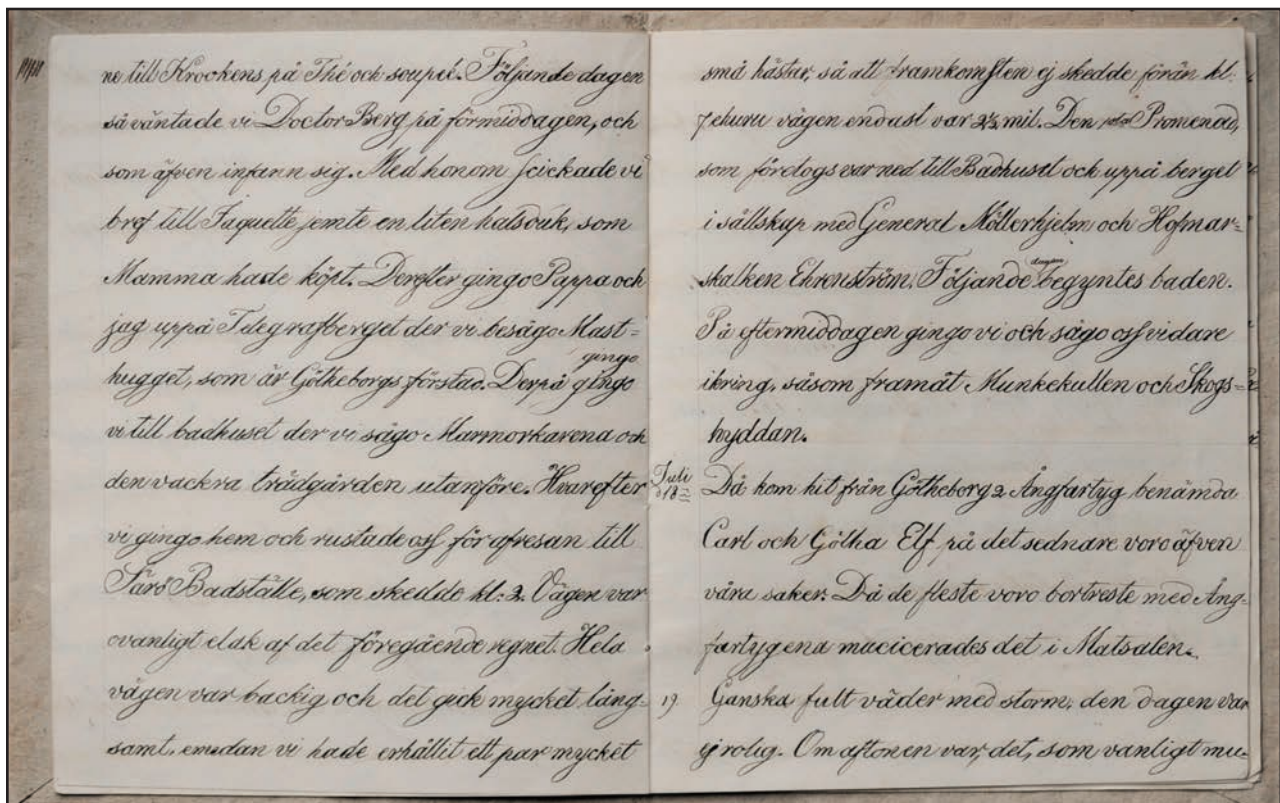
Ny katalog med blandat innehåll kommer i höst.

Beställ ett ex på e-post: jernant@spray.se

eller ring 070- 327 71 06.

Jernskogs antikvariat, L. Elgström, 670 41 Koppom

Resejournal från år 1841

I min ägo har jag en handskriven resejournal daterad 1841. Resan börjar med båt i Stockholm den 11 juli och fortsätter bl a via Södertälje, Vreta kloster, Motala, Karlsborg, Brommö, Vänersborg, Halle- och Hunneberg, Trollhättan, Lilla Edet, Göteborg, Särö, Kungsbacka och Köpenhamn. Återresan till Stockholm sker via Östersjön där stopp sker i Ystad och Karlskrona. Återkomsten till Stockholm sker natten till den 28 augusti.

Resan varade alltså under ca 49 dygn. Resejournalens titel på förstasidan, "Särö o: Köpenhamns' resa, Från den 11te Julii Till den 28de Augusti 1841:", avslöjar vilka platser som i huvudsak besöktes. Särö, där var familjen under en månads tid och Köpenhamn besöktes under sju dygn.

Jag återger här texten i sin helhet med undantag av några rättelser och påpekanden som någon har gjort mellan raderna och i marginalerna.

Jag tror att rättelserna är samtida och gjorda av en lärare eller vuxen närstående. "Ruffigt skrifvet" är ett exempel på kommentar.

Jag har inte renskrivit resejournalen utan avskrivningen har skett så noggrant som möjligt vad gäller både stavning och interpunktion.

Texten är skriven med en vacker handstil och är överlag lättläst. Några gånger har jag inom parentes moderniserat och förtydligat äldre ord och platser.

Först den 18 juli, när de är på plats i Särö, börjar dagliga datumnoteringar skrivas i marginalerna men några datumluckor finns. Resejournalen är skriven på 24 linjerade sidor i ett häfte med 28 sidor. Stöddlinjerna är handritade med blyerts. Varje sida är 21 cm hög och ca 16,5 cm bred, d v s ganska nära dagens A5-format.

Vem har då skrivit resejournalen? Resejournalen innehåller många personnamn och författarens föräldrar omnämns, dock utan namn, men två systrar omnämns vid namn, "Charlotte" och "Jacquette". På sidan 24, efter resetextens slut, har någon långt senare med blått bläck skrivit "Av Ernst Salomon". I

Svenska ättartal, årgång 1890, finner jag familjen Salomon. Ernst Salomon, född 1831, syster Charlotta, född 1827, och syster Jacqueline, född 1828. Ernst skulle då vara 10 år vid resan.

De tre syskonens föräldrar var krigsrådet Carl Jacob Salomon (1784-1850) och Sophia Ulrica von Seltzen (1802-1846).

I texten står: "Kyrkoherden Doctor Wallin hade äfven kommit dit med sin son en skolkamrat till mig och det var rätt roligt att träffa honom." I ett herdaminne kan "Doctor Wallin" identifieras som Josef Otto Wallin (1786-1863). Wallin var verksam i Stockholm 1841 och hade en son, Thure, född 1830, så även den pusselbiten kan nog läggas till.

Många av personerna som omnämns i resejournalen går att identifiera och levde minst sagt intressanta liv, men det är inget jag tar upp här.

Mycket tyder på att Ernst Salomon är resejournalens författare. Han föddes 13 maj 1831 i Stockholm och avled 30 september 1880 i Lund. Han var bl a verksam som överläkare i Malmö och Lund. 1861 kom hans avhandling "Om de patologiska hufvudmomenten af allmän Paresis eller förlamande sinnessjukdom" som översattes till engelska. Han hade ett stort intresse för psykiatri och utförde flera studieresor och satte sina tankar och kunskap på pränt i olika skrifter.

"Särö o: Köpenhamns' resa, Från den 11te Julii Till den 28de Augusti 1841: Journal öfver resan till Götheborg, Särö och Köpenhamn. År 1841.

Den 11 Juli kl:5 om morgonen stego vi ombord på Ångfartyget Daniel Thunberg fördt af Capitaine Schnell. Der vi voro ganska väl, och hade en och en half hytt. Ångbåtpassagerarne voro denna gången, Lagman Ekström med fru och 2 döttrar en gosse vid samma ålder som jag jemte en Mammsell Åman. En Baron Nordin.

Pappas hyttkamrat Baron Adelsvärd och Lieutenant Reuterskjöld. En Norsk familie jemte flera andra ungherrar. Den sista aftonen inflyttade acteur Gynther i stället för Baron Nordin i

Charlotta Salomon (1827-1855) och Ernst Salomon (1831-1880).
Av Maria Röhl 1847.

Pappas hytt. Sedan vi kommit ut och besett Riddare-fjordens vackra stränder, passerade vi Kongshatt och foro sedan venster om Edspröte (Estbröte) höga berg förbi Norsborg m:fl: vackra herregårdar och sedermera genom Bockholms sundet öfver en del af södra Björkfjärden till Södertelje och sågo dess Sluss, Canal och svängbro, vidare ut i Färna fjerden, der vi sågo det utmärkt vackra Hörningsholm, om eges af Gr: Bonde. Sedan kommo vi ut i Östersjön och till venster sågo det stora öppna hafvet. Vi hade någon sjögång och Charlotte blef litet sjuk. Sedan vi passerat Himmer och Hål-fjerdan Tvären samt en öppen del af hafvet, ankommo vi förbi Stegeborg till Slåtbaken. Sedermera skedde ankomsten till Mem (Mem, bl a slott och sluss) der Götha Canal begynner. Här var bal på Vårdshuset. Fartyget tog in ved. Om natten passerade vi Mems slussar och Söderköping. På morgonen såg jag för första gången Götha Canal.

Vi öfverforo den lilla sjön Asplången och vid säteriet Norsholm till sjön Roxen, vid hvars slut Wreta klostres kyrka låg belägen. Der passerade vi Bergs slussar, som voro 13, samt fodrade fl:timmar för genomfarten. Ett stycke derifrån besågs den gamla Vreta klostres kyrka, med flere minnen jemte den vackra egendomen Brunneby. Sjön Boren öfverfors der vi sågo på något afstånd den högt belägna med slott försedda egendomen Ulfåsa tillhörig Friherre Stjerneld och midt emot en vacker landskyrka. Efter middagen passerades sjön Boren och besågs Motala derifrån vi på natten foro öfver Vettern. Om morgonen derefter sågs Carlborgs fästning, Rödesund och sedan efter mångfaldiga krokrokar foro vi åter öfver sjön Viken uti Götha Canal och anlände till Tåtorp, som hade en bestämmande sluss. Sjön Viken ligger 308 fot öfver Östersjön således den högst belägna sjö på denna väg.

Derefter till Haistorp med 4 Slussar. Samt vidare till Sjötorp med äfven 4 Slussar. Derefter foro vi öfver Venern der vi besågo Brommö Glasbruk, men der arbetades icke, emedan det skulle smältas, således fingo vi endast bese smältungarne. Vid Brommö togs in ved. Om aftonen lät Capitaine uppsätta ett

tält på däck så som sängkammare för de passagerare, som under vägen tillkommit och ej kunnat erhålla andra än fördäcksbilljetter. Ungefär kl:8 f:m:kommo vi till Vennersborg, der Pappa träffade Handlanden Spaak, som förra gången 1839, då Föräldrarne jemte Charlotte och Jacqueline passerade härigenom beviste dem mycken artighet, men nu var hans fru hindrad att mottaga oss. Jag träffade Mag: Bergius, lärare i Clara skola. Pappa visade mig den Stora Dalbobron, Som är 1,000 aln lång. Vi sågo äfven Halle- och Hunneberg, och finnes å Halleberg en betydlig höjd, som kallas Häkleklint. Vi passerade Carls Graf och derifrån kommo vi till de ypperliga nya slussarne vid Brinkebergs kulle och sedan till Stallbacka Canal och vidare till Trollhätte Canal, der vi stego i land för att bese fallena. I början regnade det litet, men tilltog allt mer och mer, så att innan vi framkommo till de första fallena öfverfölls vi af förfärliga störtskurar, som gjorde de leriga vägarne rätt svåra att passera. Glada att ej vara alldeles genomblöta gingo vi ombord, samt passerade utföre en mängd slussar. Vi stannade om aftonen i vackert väder vid Lilla Edets slussar och om morgonen restes vidare. Ikring kl:10 kommo vi till Götheborg och funno denna stad rätt vacker. Ett stycke derifrån sågo vi Bohus fästning med sina torn Fars Hatt och Mors Mössa. När vi kommo fram så träffade vi Härads höfding Krook, som hade hyrt 2 rum åt oss. På förmiddagen besågo vi Tyska Kyrkan och Brunnssinnrättningen. Om aftonen voro vi bjudne till Krookens på Thé och soupeé. Följande dagen så vändade vi Doctor Berg på förmiddagen, och som äfven infann sig. Med honom skickade vi bref till Jaquette jemte en liten halsduk som Mamma hade köpt. Derefter gingo Pappa och jag uppå Telegrafberget der vi besågo Masthugget, som är Götheborgs förstad. Derpå gingo vi till badhuset der vi sågo Marmorkarena och den vackra trädgården utanföre. Hvarefter vi gingo hem och rustade oss för afresan till Särö Badställe, som skedde kl:2. Vägen var ovanligt elak af det föregående regnet.

Hela vägen var backig och det gick mycket långsamt, emedan vi hade erhållit ett par mycket små hästar, så att framkomsten ej skedde förrän kl:7 ehuru vägen endast var 2½ mil. Den 1sta Promenad, som företogs var ned till Badhuset och uppå berget i sällskap med General Möllerhjelm och Hofmarskalken Ehrenström. Följande dagen begyntes baden. På eftermiddagen gingo vi och sågo oss vidare ikring, såsom framåt Munkekullen och Skogshyddan.

Juli d18 ~ Då kom hit från Götheborg 2 Ångfartyg benämnda Carl och Götha Elf på det sednare voro äfven våra saker. Då de fleste voro bortreste med Ångfartygena mucicerades det i Matsalen.

Ganska fult väder med storm, den dagen var ej rolig. Om afto-

Ernst Salomon

nen var det som vanligt musik med sång på Societetsalen.

20. Charlotte för 1sta gången i bassinen (bassängen), Hofm: bjöd på Gouter (aftonmåltid/supé).

21. Fult väder tillställning för Br:Patr: Henström, som bortforo den 22 misslyckades på ången, som var belägen ett stycke från Skogshyddan. Uppå en liten Bergskulle muciserades af 3 personer neml: Assessor Kramer, Mamsell Åkerman Lieutenant Blomstedt, som spelte på Giutarr, derefter dracks Herr och Fru Henströms skål, hvarefter dansades och till slut en allmän polska.

22. Tog Pappa för första gången Gräffenberger douche (Gräffenberg, en kurort) äfvensom Charlotte.

24. Då var jag för första gången ute och red med stora Sällskapet.

25. Då ankom fr: Götheborg Götha Elf med 70 passagerare, hvaribland Häradshöfding Krook med famille och en Mamsell Åman voro. Kyrkoherden Doctor Wallin hade äfven kommit dit med sin son en skolkamrat till mig och det var rätt roligt att träffa honom.

26. Var jag för första gången vid snäckstranden der jag plockade temligen vackra snäckor. Pappa försökte för första gången att taga Gräffenberger och Bassin-bad på samma dag.

27. Mycket Regn. Fru Möllerhjelms bjöd och den aftonen var det ganska roligt i anseende till de många lekarn, och derefter den myckna dans, som förehades intill Sena quällen.

28. Regn och blåst från hafvet, som gjorde att vattnet öfversteg spångarne till Bassinen. Vi sågo äfven ett slags Sjödjur, som kallades maneter och som fanns i mängd.

29. Då bjöds till Kongsbacka marknad på 2 kärror i sällskap med Lifmedicus Retius med fru jag och Charlotte sutto tillsammans i ena kärran och vi körde turvis, så att jag körde åstad och Charlotte hem.

30. Då var det höbergning och jag åkte och lekte i höet hela dagen.

31. Regn. På aftonen roade fruntimerna sig med lectyr och herrarne med spel.

Augusti 1. Regn hela dagen. Fru Öfverstinnan Tuné bjöd på gouter (aftonmåltid/supé).

2. Var det vackert hela dagen och då promenerade jag för andra gången till snäckstranden. Om aftonen var det musik och dans uppå Societetsalen, Brukspatron Burén bjöd.

3. Promenerade jag uppå berget hvarifrån jag räknade öfver 60 segel. På e:m: hade Ungherrarne bjudit på åkparti till Gustafsberg, som eges af en Prost i Vallda socken, som hette Ljungvall. Der dansades med musik af 3 musikanter fr. Götheborg. Åkpartiet utgjordes af 17 Kärror och 6 Vagnar.

Emmellan danserna tracterades vädeligen och hvar och en af sällskapet erhöill en blomster-bouquette, att gifva åt den dam, som han kört före. Hemkomsten skedde ungefär kl:10. Om f:m: regnade det litet, men kort innan vi foro uppklärnade vädret för e:m:.

5. Då hade om natten ett ovanligt häftigt regn fallit, och som gjorde väglaget för den följande dagen rätt svårt. Efter slutad måltid bortforo Hofmarskalken Ehrenström och Öfv: Tuné med fru. Pappa bjöd på afskedskål, som bestod af 5 bouteiller Champagne. På aftonen gaf Daubert en vacker Concert, på hvilken hela sällskapet bjöds af Fru Frierinnan Hermelin tillsammans utgörande ikring en 60 personer.

6. Vackert väder. Om aftonen bjöds på Gouter af Frierinnan Berzelius, Fru Edholm och Grevinnan Virsén. Emellan danserna förevisades 6 Tableau vivant (Tableu vivant=personer som iscensätter historiska händelser eller konstverk), som lyckades ganska väl. De voro följande. 1. Seine ur Lalla Rook. 2. Ljustycke efter Rembrandt. 3. Landtlig Concert efter Södermark. 4. Spådomsleine efter Teniers. 5. Seine ur Piata af Vallter Scott. 6. Den helige Cecilia efter Carl Dolce. Den 6te med andlig sång

bakom coulisserna. 7. Bjudet på bal af Lifmedicus Retius, Häradshöfding Vretman och Grosshanlande i Norrköping Philipson. Sällskapet antal var 70. Muciken från Götheborg mycken tractering. Mamma var ej med ty Charlotte var sjuk. På aftonen hade Herr Åkerman med marescaller och tjärtunnor låtit illuminera (upplysa) vägen, ifrån Societetshuset ända ned till bron med omkringliggande ställen.

8. Ångfartyget uteblef, så att General Möllerhjelms, Grefve Virséns, Frierinnan Berzelius, Fröken Poppius, Intendenten Lovén och Grefve Puke, med flera andra måste se till, att landvägen kunna komma till Götheborg.

Klockan var 5, då de lemnade Särö med mycken saknad för de quarblifvande. Blodstörtning för Gr: Puke just vid afresan väckte mycket detagande för honom.

9. Regn. Charlotte började att finna sig bättre.

10. Mycket regn. Häradshöfding Vretman med fru och svägerska jemte Assessor Iggeström afreste kl:10.f:m:

11. Passerat e:m: vid Skogshyddan. Pappa mådde ej bra. Regn.

12. Regn och kallt. Om aftonen var det musik på Societetsalen.

13. Ankom Lagman Tavvon. Jacobsons reste.

14. Promenerades som vanligt. Ridt på morgonen regnigt.

15. Reste Herrskapet Jacobsons och Magnussons i Skogshyddan till Götheborg, hvarest de bodde. Om aftonen bjöd Pappa å Societetsalen i anseende till Hermelins bortfarande antalet var 35.

16. Då togs de sista baden och packades i anseende till att vi skulle fara onsdagen.

17. Promenerade jag åt Munkekullen och red äfven för sista gången.

18. Kl: 8 om morgonen afreste vi till Götheborg och ankommo till förstaden klippan kl 12, der vi träffade Häradshöfding Krook. Vi besågo hvarfvet och porterbryggeriet derefter togs middag på kustens Hotel. Hvarefter vi afreste kl:5 e:m: på Ångfartyget Prins Carl till Köpenhamn i vackert väder. Vi hade temligen stark sjögång och de fleste ropte ulric (Ropa på Ulrik = att kråkas). Till Köpenhamn anlände vi kl 10 f:m: den 19 Augusti. Efter mycket bråk efter rum stannade vi på Hotel Rojal der vi först hade 1 stort rum men som sedermera blef ombytt emot ett stort och 2ne smärre. Vi besågo åtskilligt vackert såsom en utmärkt vacker tafvelsamling på slottet och som var placerad i ungefär 10 stora salar. Vi sågo äfven de kongliga rummen i det nya slottet, stallet (stallet?) m:m:.

Aug:20. Åkte vi utom staden till Charlottenlund der vi åto quällsvard i ett af de många tälten, som voro uppslagna för sommaren. I åtskilliga bland dem mucicerades äfven. Om f:m: var jag ute och gick med mamma i bodarna på Östergaden. Pappa uppsökte äfven Professor Jacobson men hvilken då ej träffades hemma.

21. Då var jag ute med Mamma och gick. Om aftonen voro vi uppe på Caffé huset som låg snedt emot hvarest mucicerades der fanns 5 Billjarder.

22. Var jag åter ute och gick, kl: 10 på f:m: kom Professor Jacobson till oss hvarvid han ordonade för Charlotte att gnidas med den smörja, som han föreskref och Pappa brände han med ett slags Chrom:Moxer bakom högra örat och som sedermera skulle hållas öppet samt vidare bränning fortsättas. På eftermiddagen voro vi i Kungshaven, hvarest var ganska vackert. Der låg äfven det markvärldiga Rosersborgs slott. På aftonen voro vi på spektaklet utom Norr Port.

24. Gick jag med Pappa ända fram till Vesterbro förbi Skeppsholmskyrkan der vi sågo en döpelseact och börsen ända fram till vallarna.

25. Kl 12 på dagen afreste vi på Ångfartyget Sverige fördt af Capit Carl Elias Engelhart. Fartyget var vackert och vädret gynnsamt men först voro de resande ganska få. Äfven fördes

Dagerrotypi från ca 1850. Bilden är tagen på Salomonska gårdens bakgård på Regeringsgatan 38 i Stockholm.

Främre raden från vänster: Charlotte Salomon, Carl Jacob Salomon och Jacqueline Wrangel f. Salomon.

Bakre raden från vänster: Ernst Salomon och Tönnes Wrangel.

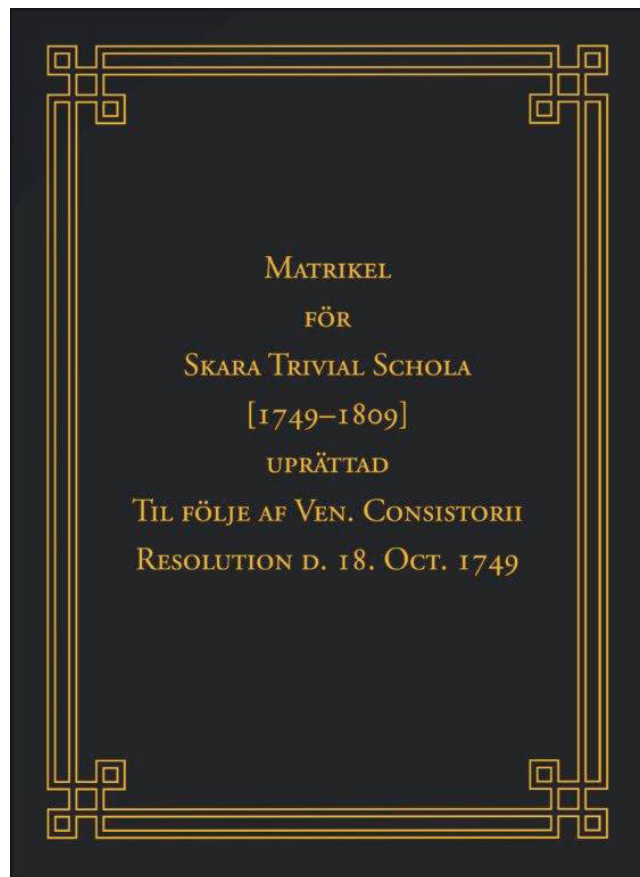
en utmärkt vacker häst, som slet ondt af sjögången. Ankomsten skedde sent på aftonen till Ystad, hvarest sällskapet öktes af Baron Frisendorff med familie, jemte fl: personer, deribland den för resor uti södra America rygtbara Capit: Gosselman.

26. Vackert väder men kändes på den vida Östersjön, hvarest oftast ej syntas land åt något håll, stark sjögång.

Fartyget anlände till Carlsrona kl 12 efter att hafva passerat den nybyggda vackra sjöfästningen Kungsholmen till höger och Drottningkärs Castell till venster om inloppet till staden, som med krono-varfvet och stora krigsskepp visade en förvånande vacker anblick, vi foro i land på båtar, men fick ej dröja länge. Dock besågs staden. Sedan fl:resande afgått samt andra tillkommit, skedde afresan kl 2. Vid utfarten och sedan fästningen var förbifaren, tog salonsuppasserskan sig före det oråd att hoppa i hafvet utan att kunna räddas. Sent på aftonen passerades med äfventyr inre farleder genom Calmare sund vester om Öland, och fortsattes sedan i större sjögång hela natten, då vi litet hvar hade känning af sjösjuka.

27. På eftermiddagen syntes Häfringe Båk vidare Landsorts Båk, och inkommo vi uti skären förbi Dalarö fästning till höger med den lilla köpingen af samma namn till venster. Den smala genomfarten uti s:k: kodjupet passerades med äfventyr att stadna mot der försänkta gamla Skeppsvrak uti mörkret om natten. Omsider framkommo vi till Skeppsbron kl 12 på natten. Såfvo tranquilt (sov en lugn natt) till morgonen den 28, då vi hemforo i vagn samt uppsände till den allgode Guden tacksägelse för utan alla olyckor slutad resa, deraf efter många nöjen, vi väntade framdeles valmåga. Systrer Jaquette mötte oss med käleksfull glädje öfver den länge väntade återkomsten."

Ernst Salomon och Niklas Krantz

De senaste fem åren har Pelle Räf i Axvall, ägnat sig åt att efterforska och nerteckna livsöden för de elever som studerat vid Skara skola.

Pelle har ett stort intresse för personhistoria. Tidigare har han skrivit flera böcker, bl a om orgelnister i kyrkorna i både Skara och Karlstads stift. Han har även forskat fram uppgifter om eleverna vid Alströmers schäferiskola vid Höjentorp som även de fått en egen bok.

Nu har Pelle Räf satt ett nytt rekord. Cirka 2 800 elever vid Skara skola är nu biograferade. Resultatet har blivit två volymer med totalt 848 sidor.

I Göteborgs landsarkiv finns en matrikel över eleverna vid Skara trivial schola för åren 1749-1809. Denna matrikel innehåller knapphändiga uppgifter om eleverna, oftast bara namn och födelseort. Med hjälp av socknarnas kyrkoböcker, bouppteckningar och andra källor har det lyckats Pelle Räf att hitta uppgifter till över 90 % av eleverna. Födelsedatum, föräldrarnas yrke och namn är noterade, liksom elevens familj med hustru och barn samt ev. uppgifter om elevens livsöden.

Det visar sig att ungefär 40 % av eleverna valde prästyrket. I dessa fall ger oftast stiftens olika herdaminnen fylliga personuppgifter. De övriga eleverna kan vara desto svårare. Exempelvis Andreas Gabrielis Lundahl, enligt uppgift född i Frändefors församling i Dalsland. Inskrevs 25 år gammal 1763 och anges som *extreme pauper*, dvs. fattig. Likväl har det inte gått att indentifiera honom. I flera fall har kyrkböckerna gått förlorade, vilket gjort det svårare att spåra eleven.

Matrikeln är givetvis försedd med ett personregister som gör det enkelt att hitta till den elev man söker.

Den som är intresserad av skolans elever från 1810 och framåt hänvisas till Elis Erlandssons utgivna *Album Gymnasii Scarensis 1795-1821* och *Skara högre allmänna läroverks lärjungar 1826-1910*.

De nu utgivna volymerna är utgivna av Föreningen för Västgötalitteratur och säljs för endast 400:-. Ev. porto tillkommer.

Beställning kan ske via email: sven-olof.ask@skara.se eller via telefon 070-742 65 18

Michel Gislesson – en släktbok

Våren 2019 utkom släktboken "Michel Gislesson – Ättartavla över en bondesläkt från Ås härad i Västergötland". Det är ett omfattande arbete på närmare 1200 sidor som spänner över två volymer och 63000 individer under fem sekler, från 1600-tal till nutid (2017) – ättlingar till Michel Gislesson och deras partners. Upphovsman till släktutredningen är Tore Österhag, som liksom släktens huvudman har sitt ursprung i Gingri socken, strax norr om Borås. Den huvudsakliga delen av arbetet med att kartlägga Michel Gislessons ättlingar utfördes av Tore och hans medhjälpare Elizabeth Johannesson mellan 2013 och 2017, men Tore hade redan tidigare gjort en presentation av sina anor i Härna socken, som delvis går in i Michel-släkten, i boken "Handlarna från Härna" (1999). Det var i och med Härna-boken som Tore, genom släktforskarna Håkan Skogsjö, Mariehamn och Thomas Sverker, Borås, först fick kännedom om Michel Gislesson – en anfader som de delar.

Utöver inledning och läsanvisningar, är verket uppdelat i tre huvudsakliga avdelningar: släktuppställning, register och appendix.

Släkttavlan

Släktuppställningen är av trädtyp med indrag per generation. Varje generation har ett numrerat vertikalt streck (1–16) som gör det lätt att följa en familj över flera sidor, t.ex. för att lokalisera föräldrar eller syskon till en person. Varje individ har dessutom ett nummer baserat på den genealogiska numreringsmodellen "Henry"; numret är utformat så att slutsiffran anger personens plats i sin syskonskara och det växer med en position per generation. Nr 124 innebär därmed fjärde barnet till andra barnet till nr 1, som är Michel Gislesson. Man kan med denna logik enkelt utläsa föräldrarnas nummer, genom att ta bort sista siffran i ett individnummer.

Uppgifterna som presenteras är de mest grundläggande och omfattar namn, födelsedatum, födelseort, giftermål, dödsdatum och dödsort. Orterna består oftast av församlingsnamn med länsbokstav inom parentes, t.ex. Varnum (P) för Varnums socken i Älvsborgs län, i enstaka fall även gårdsnamn.

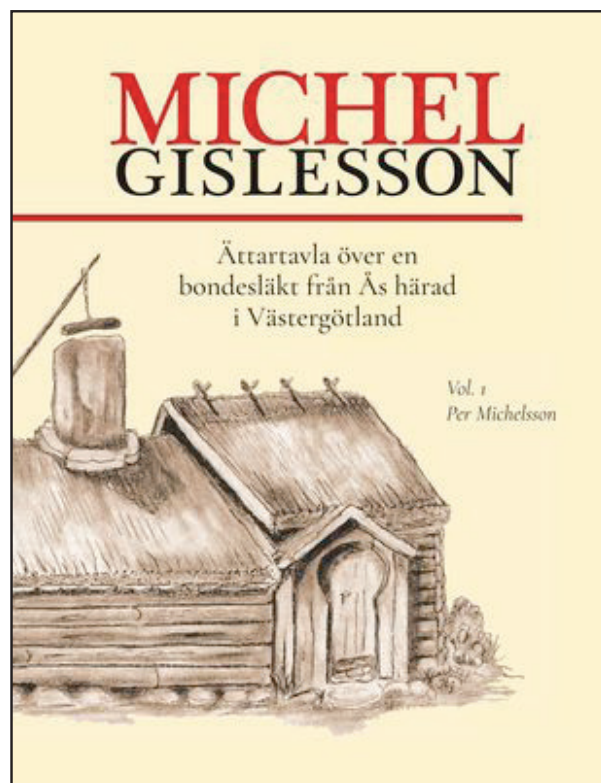
Register

Registret är ett kombinerat Orts- och personnamnsindex. Varje efternamn står som en rubrik och upprepas således inte. Detta sparar mycket plats, men man kan ibland behöva bläddra tillbaka en sida eller två, vid de allra vanligaste son-namnen, för att hitta vilket efternamn som följande sidor avser.

När ett gift par antar ett släktnamn – vanligast makens – har detta registrerats med en asterisk vid den som bytt namn, t.ex. "Johansson*". Ibland uppges även namnet som ogift, på en ingift partner, men endast det ena efternamnet förekommer som uppslagsrubrik i registret.

Appendix

Appendixet är ett komplement på c:a 50 sidor, med Andreas Jansson som upphovsman. Här belyses släktens äldsta kända generationer och de uppgifter som hittats kring dem: källor, ledtrådar, fragment och hypoteser. Denna del innehåller även släktskapstavlorna för några av släktens kändisar, gjorda utifrån Tores inledande "kändislista"; bland dessa kan nämnas Gullan Bornemark, Lars Norén och västgötakonstnären Göran Löfwing. Härutöver ges uppslag och underlag för framtida forskning på släkten, såväl DNA-baserad som traditionell släkt- och bygdeforskning.

Något om Michel och hans hemvist

Titelns Michel Gislesson föddes 1634 och växte upp på "Anders Elfs gård" (sedermera Västergården) i Åspereds by, Gingri socken, Älvsborgs län. Belägg för exakt var Michel föddes saknas ännu, men fadern Gisle innehade nyssnämnda gård, åtminstone från 1642. Det framkommer 1646 i en dombokstext att Gisle inhandlat gården från en "Peder i Vårskäl", och att egendomen varit dennes arvejord. I bokens appendix framförs en teori, att föregångaren på gården, Peder i Vårskäl, skulle kunna vara son till den Anders Elfsson som tidigare givit gården dess namn. Vid kontroll av Vårkumlas mantalslängder (Skaraborgs län, 1642–1648), där säljaren Peder skulle vara hemmahörande, återfinns en Per Andersson i Vårskäl, som kan vara liktydig med "gårdssäljaren" Peder.

Efter att ha bildat familj, på den till föräldrahemmet närliggande gården Rölle i Fristad, flyttar Michel med hustru Kerstin Bosdotter och deras barn till hustruns gamla hemtrakt, Dällebo i Varnums socken, där Michel avled 1704 och Kerstin 1717.

Ingår jag i Michelsläkten?

Michelsläkten finns sökbar på internet (se www.osterhag.se), men där begränsad till personer som inte längre är i livet. Genom att söka på t.ex. avlidna föräldrars (eller far- och morföräldrars) namn kan man där konstatera om man är del av Michel-släkten. I en vanlig google-sökning kan man med kod-ordet "site" begränsa sin sökning till michelsläktens webbplats genom att lägga till "site:osterhag.se", utöver söktermer såsom person- och sockennamn. En sökning kan alltså formuleras så här: Sanfrid Johansson Slöta site:osterhag.se.

Cirkapriset för de två böckerna tillsammans är 600 kr och de saluförs bl.a. på tryckeriets egen hemsida: www.bod.se/bokshop. Sök där på Österhag eller på böckernas titel – observera vid beställning att verket består av två separata böcker!

Andreas Jansson

Minimerat årsmöte

Ett minimerat årsmöte kommer att hållas i Stora Levene församlingshem lördagen den 19/9 med start kl. 10.00. Endast de formella årsmötespunkterna tas upp. Årsmötet beräknas hålla på mellan kl. 10.00 – 10.30 varefter styrelsen har konstituerande möte samt vanligt styrelsemöte.

Årets västgötabok 2019 kommer att premieras vid senare tillfälle.

Styrelsen

Bokauktionen den 19 september är inställd!

Då det är ett oklart läge vad gäller Corona situationen ser styrelsen sig nödsakad att ställa in bokauktionen i Stora Levene den 19 september.

Vi hoppas att auktionen den 21 november kan bli av. Meddelande om denna kommer att finnas på föreningens Hemsida i god tid www.vastgotalitteratur.nu Likaså skickas kataloger till de som beställt denna. Boka hur som helst dagen!

Det finns alltid möjlighet att ringa till någon i styrelsen eller maila för att fråga kring auktionen.

Styrelsen

Varnhems kloster i ny skrift

Varnhems klosterkyrka med klosterruiner och Kata gård har blivit ett av de större turistmålen i Västergötland på senare år. I dagarna har en helt ny broschyr lanserats. Det är trion Jan O. M. Karlsson, Ragnar Sigsjö och tecknaren Bo Södervall som på 60 sidor berättar om klostret och dess historia. Många historiska bilder blandas med nytagna foton. Ett rikt kartmaterial berättar om var munkarna på sin tid hade sin verksamhet.

En av sittplatserna i kyrkan är än idag reserverad för kungliga familjen. Det startade med Karl XI som fick egen sittplats – och så har det fortsatt. Det stora klosterområdet skildras i en teckning om hur man tror att området såg ut på medeltiden. Fast helt säker kanske man ännu inte kan vara, eftersom det fortfarande finns områden kvar som inte är utgrävda.

Det är nu runt 100 år sedan Birger Jarls grav återfanns. Den gravöppning som gjordes 2002 gav klart besked att det verkligen är Birger som ligger i graven tillsammans med sin hustru Mechtild och hertig Erik. Bilder från restaureringen 1918-23 visar hur graven och det medeltida Heliga Korsets altare såg ut då.

Kata gård ingår inte i skriften, eftersom denna gård tillkom innan klostret grundades. Men den som är intresserad av Varnhems kyrka och kloster har all anledning att åka dit och införskaffa skriften. Den är både vacker, informativ och läsvärd. Kostar 60:- + ev. porto.

Sven-Olof Ask

